

Virgo i Ancillula: dues cares de la mateixa discriminació

Anàlisi Quantitativa i Qualitativa dels Personatges
Femenins en *la Noia d'Andros*, *l'Autotorturador* i
l'Eunuc de Terenci.

Treball de Final de Grau

Montserrat Rull Boté

Curs acadèmic: 2025-2026

Estudis d'Anglès i de Clàssiques

Tutorització: Gemma Puigvert Planagumà

UAB
**Universitat Autònoma
de Barcelona**

AGRAÏMENTS

A totes les meves professores, tant d'institut com d'universitat, però sobretot a la Maica, la meva primera professora de llatí, a la Margalida, la meva primera professora de grec, i a la Gemma, per haver-me acompanyat durant tot el procés.

A les meves companyes, la Laura, la Ira, la Mireia, l'Aina, l'Eva, la Jana i l'Edu, per fer-me costat.

A la meva Mare, a la meva Àvia i a les meves Tietes, que sempre m'han cuidat amb molt d'amor i sempre han volgut que volés.

Al grup de ioga, per haver-me ajudat a sanar.

I a mi, per ser-hi sempre.

26 de juny del 2026

RESUM

En aquest treball de Final de Grau, analitzo els personatges femenins que apareixen en les tres primeres comèdies de Publi Terenci Àfer: *La Noia d'Andros*, *L'Autotorturador* i *L'Eunuc*. Em centro en la quantitat de personatges que hi apareixen, però sobretot en la qualitat, és a dir, el rol que ocupen, la seva agència i les seves descripcions. En primer lloc, explico el context sociopolític i literari de Terenci. Seguidament, parlo en profunditat de les realitats femenines tant a l'Atenes clàssica com a la Roma de Terenci. A continuació, explico breument l'argument de les obres i analitzo, amb gràfics, la quantitat de dones que hi apareixen i, amb textos, les seves constants narratives. Finalment, poso en relació les meves anàlisis amb la realitat de les dones a l'antiguitat.

PARAULES CLAU: Comèdia romana, Terenci, *La Noia d'Andros*, *L'Autotorturador*, *L'Eunuc*, patriarcat, dones.

RESUMEN

En este trabajo de Final de Grado, analizo a los personajes femeninos que aparecen en las tres primeras comedias de Publio Terencio Afro: *La Andriana*, *El Atormentador de Sí Mismo* y *El Eunuco*. Me centro en la cantidad de personajes que aparecen, pero sobre todo en la calidad, es decir, el rol que desempeñan, su agencia y sus descripciones. En primer lugar, describo el contexto sociopolítico y literario de Terencio. Posteriormente, expongo en profundidad las realidades femeninas tanto en la Atenas clásica como en la Roma de Terencio. A continuación, explico brevemente el argumento de las obras y analizo, con gráficos, la cantidad de mujeres que aparecen y, con textos, sus constantes narrativas. Por último, pongo en relación mis análisis con la realidad de las mujeres en la antigüedad.

PALABRAS CLAVE: Comedia romana, Terencio, *La Andriana*, *El Atormentador de Sí Mismo*, *El Eunuco*, patriarcado, mujeres.

ABSTRACT

In this Bachelor's Thesis, I analyze the female characters that appear in Terence's first three comedies: *Andria*, *The Self-Tormentor* and *The Eunuch*. On the one hand, I focus on the number of characters that appear and, on the other, on the quality, that is, the role they occupy, their agency, and their descriptions. First, I explain the sociopolitical and literary context of Terence's time. Then, I explore female realities in both classical Athens and Terence's Rome. Next, I briefly explain the plot of the works and illustrate, with graphics, the number of women that appear and, with texts, their narrative constants. Finally, I relate my analyses to the reality of women in antiquity.

KEYWORDS: Roman Comedy, Terence, *Andria*, *The Self-Tormentor*, *The Eunuch*, patriarchy, women.

ÍNDEX

1. INTRODUCCIÓ	4
2. CONTEXTUALITZACIÓ	6
2.1 Context històric grecoromà	6
2.2 Terenci i la comèdia	7
3. LES REALITATS FEMENINES A L'ANTIGUITAT	9
3.1 Evidències epigràfiques	9
3.2 Justificació masculina de la inferioritat femenina: entre el mite, la tradició ancestral i la ciència mèdica	11
3.3 Legislació, afers polítics, tutorització masculina i poder religiós	12
3.4 El deure social femení: la cura de la llar, el matrimoni i els fills legítims	14
3.5 Relacions eròtiques: adulteri i explotació sexual	17
4. ANÀLISI QUANTITATIVA I QUALITATIVA	19
4.1 Criteris d'anàlisi	19
4.2 La Noia d'Andros	20
4.3 L'autotorturador	23
4.4 L'Eunuc	28
4.5 Relació entre els personatges femenins i el context sociocultural	34
5. CONCLUSIONS	36
6. BIBLIOGRAFIA	37
6.1 Fonts primàries	37
6.2 Fonts secundàries	37
7. ANNEXOS	39
7.1 Índex d'imatges	39
7.2 Traduccions pròpies	45
7.3 Summary	47
7.4 Taules analítiques	53

1. INTRODUCCIÓ

En aquest treball s'analitzen els personatges femenins de tres de les obres de Publi Terenci Àfer, un comediògraf romà del segle II aC. Les obres en qüestió són les primeres representacions del poeta: *La Noia d'Andros*, *L'Autotorturador* i *L'Eunuc*, consultades en versió original i en traducció dels volums bilingües de la Fundació Bernat Metge. Amb dades objectives, poso nom i quantifico la violència envers les dones de les comèdies, tot relacionant-la amb les dones grecoromanes i el context politicosocial.

En primer lloc, explico el context històric de la Roma republicana i, seguidament, el relaciono amb el gènere de la comèdia romana i la figura de Terenci. En segon lloc, tracto la figura de la dona en el context sociocultural i polític de la Roma republicana i la Grècia clàssica, ja que Terenci s'inspira també en aquesta última per a crear les seves obres. Parlo sobre l'estatus legal, els seus drets i deures, les relacions familiars, les expectatives socials envers elles i la prostitució. En tercer lloc, analitzo la quantitat de dones i els seus papers en cadascuna de les obres, per després comparar les obres entre si. La metodologia de l'anàlisi consisteix a comptar els personatges femenins que apareixen o es mencionen, amb veu o sense, i el nombre de versos que intervenen. Llavors, els comparo amb la quantitat d'aparicions i intervencions que els personatges masculins executen. A més, examino el rol de les dones dintre de l'obra i el tipus de relació que tenen amb els altres personatges. Amb l'ajuda de taules i gràfics del programa Excel, marco el seu nom amb la seva etimologia; el seu paper dins d'obra; la seva professió (mestressa de casa *<matrona-domiseda>*, dida *<nutrix>*, serventa-esclava *<ancilla>*, filadora *<lanifica>*, tocadora de lira *<fedicina>*, meretiu *<meretrix>*, llevadora *<obstetrix>*); la seva classe social (dona lliure acomodada, dona lliure acomodada i estrangera, dona lliure humil (d'origen llibert o no), dona lliure humil i estrangera (d'origen llibert o no), dona esclavitzada o dona esclavitzada estrangera); la seva edat (vella *<anus>*, adulta *<adulta>* o joveneta *<virgo>*); el nombre de versos que intervenen i els passatges en els quals són tractades. A més, categoritzo en diferents constants narratives els passatges i els mots amb els quals són anomenades i descrites, tant pels homes com per altres dones. Poso especial èmfasi en la deshumanització, l'objectificació, les descripcions físiques, la conducta i els insults. A tall de conclusió, relaciono aquest recull de dades amb les relacions familiars i amoroses de l'època, la prostitució, les professions femenines i la independència econòmica i legal de les dones.

Com a fonts primàries, he consultat els textos en llatí de Terenci, les inscripcions epigràfiques i Hesíode. Com a fonts secundàries generals, he emprat, entre d'altres, *SPQR A History of Ancient Rome*, de Mary Beard i el capítol "Finding Roman Women" escrit per Beryl Rawson dins de *A Companion to the Roman Republic*. Com a fonts secundàries més específiques, he consultat, entre d'altres, *Women in Classical Antiquity from Birth to Death* de Laura K. McClure i *SOROR. Mujeres en Roma*, de Patricia González Gutiérrez.

He escollit fer una anàlisi d'aquest caràcter per a demostrar empíricament la discriminació i el desdeny que pateixen els personatges femenins en la comèdia grecoromana i, de retruc, en la societat de la República Romana. El meu model de treball s'inspira en el Test de Bechdel, que avalua que hi hagi en una obra almenys dues dones amb nom propi que interactuïn entre elles sobre qualsevol cosa que no tingui res a veure amb homes. És una manera simple però eficaç de comptabilitzar si compleix els requisits mínims del feminisme. Tanmateix, la meua principal inspiració per al treball ha sigut la Júlia Salander, una politòloga i especialista en anàlisi de dades que té un compte d'Instagram (@salander33) en el qual penja contingut feminista. Exposa, mitjançant estudis i notícies, la violència masclista que succeeix al dia a dia, tant l'explícita com la subtil. Aborda des de feminicidis o violacions a la pressió estètica i desmunta estereotips sexistes, com per exemple el mite que les dones condueixen pitjor. Gràcies a les seves anàlisis acurades, directes i punyents demostra rigorosament que el masclisme estructural encara és present i que, assenyalant-lo, es pot afrontar i destruir; cosa que jo vull imitar en aquest treball.

2. CONTEXTUALITZACIÓ

2.1 Context històric grecoromà

A partir del segle IV aC, les πόλεις gregues perden autoritat a causa del desgast de la guerra del Peloponnès. A més, la Grècia continental perd la distinció en l'àmbit cultural, ja que els centres artístics es desplacen a l'Àsia Menor i al nord d'Àfrica. Pel que fa a la literatura, el gènere dramàtic perd la càrrega política que tenia a l'època clàssica i esdevé de caràcter costumista. Això no obstant, a mitjan segle III aC, Roma i Cartago, dues potències creixents, es disputen el domini del Mediterrani. L'any 241 aC els romans guanyen la primera guerra púnica i s'annexionen Sicília, on habitaven grecs i cartaginesos, entre altres pobles. A més, els romans continuen l'escalada bèl·lica al Mediterrani: ataquen territoris hel·lens, roben llibres i obres d'art i esclavitzen ciutadans grecs, cosa que accelera el contacte amb la cultura hel·lena.

“Their interest and taste for Hellenic culture nevertheless increased during the later third century. [...] Hellenic art began to be prized. It came to Rome as a war booty, to be sure, but its presence among the spoils implies at least that the victors valued it.”¹

L'any 240 aC, Livi Andronic, llibert d'origen grec i escriptor de l'*Odusia*, representa a Roma obres de teatre a l'estil grec. A més, altres autors llatins primigenis, com Enni² o Cecili Estaci³, copien i adapten la literatura grega al model romà. Tal com diu Mary Beard⁴, la literatura romana va néixer imitant la grega. Val a dir, però, que l'avversió i l'admiració vers la cultura grega existien a parts iguals. Alguns la percebien com una amenaça per a la moralitat tradicional romana; d'altres, la veien com un model superior en què emmirallar-se. De fet, alguns aristòcrates romans eren amants de la cultura hel·lena i parlaven i escrivien en grec, com per exemple la família dels Escipions, que no només eren polítics i militars influents, sinó també mecenes de la literatura romana⁵. L'inici de l'auge romà es pot resumir així: “The beginning of empire and the beginning of literature were two sides of the same coin.”⁶ Finalment, l'any 146 aC els romans conquereixen bèl·licament Grècia, tot i que, tal com diu Horaci, Grècia els conquereix culturalment de manera definitiva⁷.

¹ Gruen, E. S. *The Hellenistic World and the Coming of Rome*. (1984) (p. 252)

² Autor dels *Annals*, un poema èpic romà fragmentari.

³ Comediògraf dels segles III-II aC que Terenci pren com a model.

⁴ Beard, M. *SPQR A History of Ancient Rome*. (2016) (p. 171)

⁵ Gruen, E. S. *op. cit.*

⁶ Beard M. *op. cit.*

⁷ Horaci, *Epístoles* II, 1, 156-157

2.2 Terenci i la comèdia

Publi Terenci Àfer va néixer cap a l'any 195 aC, probablement en una de les poblacions líbiques sotmeses per Cartago. Va esdevenir esclau del senador romà Terenci Lucà, de qui pren el nom. Tanmateix, com que el seu amo va apreciar el seu intel·lecte i el seu bell aspecte, el va instruir com si fos un home lliure i el va alliberar. Posteriorment, es va casar i va tenir una filla, anomenada Terència. A més, era un gran amic de Gai Leli i Publi Corneli Escipió Emilià Africà el Menor, ambdós militars i polítics. Finalment, va morir cap a l'any 159 aC mentre estava de viatge a Grècia. Les seves dades biogràfiques ens arriben gràcies a alguns còdexs⁸, com el *Bembinus*, i alguns comentaristes, com Donat⁹.

La comèdia romana s'inspira en la grega, més concretament en la Comèdia Nova, que narra escenes i embolics quotidians amb un final feliç. A més, els personatges són gent comuna, normalment estereotipada, com per exemple la figura del *miles gloriosus*. Plaute, que va viure entre el 250 i el 184 aC, i Terenci van ser els grans escriptors de la *fabula palliata*, que situava la narració, els personatges i la vestimenta a Grècia, tot i mantenir certs costums i espais romans. Mary Beard¹⁰ els defineix així: "Plautus and Terence are carefully Romanised versions of Greek predecessors, featuring hapless love stories and farcical tales of mistaken identity often set in Athens but also sprinkled with gags about togas, public baths and triumphal parades."

L'estil de Terenci, però, és més hel·lenitzant, refinat, elegant i pudorós que el de Plaute, ja que descriu amb més profunditat i humanitat els caràcters dels personatges i busca culturitzar i moralitzar el seu públic, que tendeix a ser més educat i filhel·lènic. Per una banda, la *vis comica* de Terenci rau en els contrastos i les crisis dels personatges, cosa que passava desapercebuda al públic vulgar¹¹. Per altra banda, la llengua llatina està molt treballada i polida, fins al punt de fer parlar tots els personatges de la mateixa manera refinada, fos quin fos el seu origen social.

Terenci va escriure sis comèdies: *Andria*, *Heauton Timorumenos*, *Eunuchus*, *Phormio*, *Hecyra* i *Adelphoe*, que van ser representades entre el 166 i el 160 aC en teatres de fusta¹², durant els *Ludi Romani* o els *Ludi Megalenses*. No obstant això, la seva originalitat ha sigut objecte de debat des de l'antiguitat. Alguns l'acusaven d'haver comès *furtum*; és a dir, d'haver adaptat o traduït una obra grega que ja havia estat publicada en llatí prèviament, cosa que es considerava indecent i irrespectuosa. D'altres deien que ell no havia escrit les obres, sinó que ho havien fet els seus amics Leli i Escipió Africà el Menor. El cas és que la base de Terenci eren obres d'autors de la Comèdia Nova grega, del segle IV aC. Principalment, van ser Menandre d'Atenes, del s. IV aC; Apol·lodor

⁸ Vegeu Ann. Img. 1

⁹ Terenci, P. *Comèdies: Andria, El botxí de si mateix*. (Vol. I). (P. Coromines, Trad., 1936). Fundació Bernat Metge. (pp. I-XLII)

¹⁰ Beard, M. *op. cit.*

¹¹ Terencio, P. *Comedias* (Vol. I). (Lisardo Rubio, Trad., 1957). (pp. IX-LIV)

¹² En aquella època encara no hi havia teatres permanents.

de Carist, del s. III aC, que inspira les obres *Formiò* i *La Sogra*; i Dífil de Sinope, del s. IV aC. Però Terenci no només traduïa i adaptava les obres gregues al llatí, sinó que les modificava i les allargava combinant-les les unes amb les altres. Aquest procés era mal anomenat *contaminatio*, ja que era vist com un contagi. La introducció sobre l'originalitat de Terenci de la Bernat Metge ho resumeix així:

“Amb l’obra grega sempre al davant, fa Terenci la seva versió llatina. Canvia sovint els noms dels personatges, no el de l’obra; [...] completa una obra amb la introducció de caràcters o escenes que ha tret d’una altra,[...] però en general tradueix, i en la traducció tria i conjumina.”¹³

Cal afegir que Terenci defensa la seva manera d’escriure al pròleg de l’*Eunuc*: “En fi no hi ha res per dir que ja no s’hagi dit. Per això és just que vosaltres conegueu els fets i us poseu en el cas dels poetes nous, si fan també allò que solien fer els vells.”¹⁴

¹³ Terenci, P. *op. cit.* (p. 27)

¹⁴ Terenci, P. *Comèdies: L’eunuc*. (Vol. II). (P. Coromines, Trad., 1956). Fundació Bernat Metge.

3. LES REALITATS FEMENINES A L'ANTIGUITAT

3.1 Evidències epigràfiques

Tant a l'antiga Grècia com al llarg de l'imperi romà, hi ha una clara discriminació de gènere. Depenent del lloc i època concrets, les dones tenien més o menys llibertats, però en cap cas eren considerades dignes dels mateixos drets i oportunitats que els homes i, a més, la seva veu mancava tant en l'àmbit públic com en el literari. De fet, ens han arribat escassos textos escrits directament per dones, amb les poques excepcions de Safo o algunes inscripcions. I, pel que fa a les representacions sobre dones, són escrites per homes, normalment encarnant un model moral o la personificació d'un vici¹⁵. Veiem els següents epitafis sobre matrones romanes:

Epitafi de Clàudia Fausta, datat c. 135-120 aC, Roma	
<i>Hospes quod deico paullum est. Asta ac pellege. Heic est sepulcrum hau pulcrum pulcrai feminae. Nomen parentes nominarunt Claudiam. Suom mareitum corde deilexit souo. Gnatos duos creavit horunc alterum in terra linquit alium sub terra locat. Sermone lepido tum autem incessu commodo domum servavit lanam fecit. Dixi. Abei.</i> (EDCS-09600221) ¹⁶	Viatger, allò que narro és poquet. Aquí rau un sepulcre gens bonic per a una dona bonica. Els seus pares l'anomenaren Clàudia. Aprecià el seu marit en el seu cor. Engendrà dos fills. Un d'ells resta a la terra; l'altre, sota terra. Amb una parla falaguera i, alhora, un pas agradable, tenia cura de la casa i treballava la llana. Ja he parlat, ja te'n pots anar. (trad. personal)

Epitafi de Postúmia Matronil·la, c. I-III dC, Jabal az Zaatli, Àfrica	
<i>D. M. S. Postumia Matronilla, incomparabilis coniux, mater, bona avia, piissima, pudica, religiosa, laboriosa, frugi, efficans, vigilans, sollicita, univira, unicuba, totius industriae et fidei matrona, vixit annis n. LIII, mensibus n. V, diebus tribus.</i> (EDCS-22700698)	Consagrada als déus Manes Postúmia Matronil·la, una cònjuge incomparable, mare, bona àvia, piadosíssima, púdica, religiosa, laboriosa, honesta, eficient, desperta, curosa, d'un sol casament, d'una sola cambra, una matrona del tot atenta i fidel, va viure 53 anys, 5 mesos i 3 dies. (trad. personal)

¹⁵ Rawson, B. (2006). Finding Roman Women. Dins de: *A Companion to the Roman Republic*. (pp. 325-341) Blackwell Publishing.

¹⁶ Vegeu Ann. Img. 2

El primer narra la vida i les qualitats de Clàudia Fausta, una dona romana del segle II aC. La descriu com a bella, agradable, bona cuidadora de la casa i treballadora de la llana, cosa que ens demostra que les dones eren elogiades pel seu aspecte físic i pel seu treball domèstic. De fet, era la funció que s'esperava d'elles dintre la societat. Pel que fa a la seva filiació i dependència, primer apareix la paraula *parentes*, després, *mareitum* i, finalment, *gnatos*. Dit d'una altra manera, una dona depenia en primera instància del pare, de qui heretava el *nomen*. De fet, el seu nom no les definia a elles com a individus sinó com a part d'una entitat familiar o *genus*. També podia heretar el *cognomen*, com veiem amb Fausta, cosa que indica un petit indicatiu de la necessitat d'individualitzar-se¹⁷. Seguidament, depenia del marit, que era el seu *tutor* o protector, ja que la representava legalment, d'acord amb la jurisprudència i el *mos maiorum*¹⁸. Finalment, si enviudava, depenia dels fills mascles.

El segon descriu exclusivament les qualitats de Postúmia Matronil·la, una dona de la zona d'Àfrica colonitzada pels romans. El primer mot és *coniux*, que etimològicament significa “unir sota el jou”, cosa que reflecteix la institució matrimonial com una manera de controlar la població, sobretot la descendència. Per a assegurar que els fills dels homes fossin legítims, les dones tenien molt limitat els contactes amb altres homes. Els següents noms, *mater* i *avia*, ja vinculen la dona amb la seva descendència, clau en el seu deure social. Seguidament, ja apareixen les qualitats morals, essent la primera *pia*, referit a la *pietas*, el fet d'honorar i obeir els avantpassats i els costums ancestrals. La segona és *pudica*, referit a la *pudicitia*, el terme llatí de la castedat femenina i el bon comportament sexual. A continuació, explica que era una dona respectuosa amb els déus, honesta, treballadora i curosa, per tant, que acata perfectament el seu rol de cuidadora dintre de la família. Els següents dos termes, *univira* i *unicuba*, eren un gran elogi per a les matrones romanes, ja que volien dir que només havien tingut relacions sexuals amb un home, el seu marit, cosa que les feia ser de més valor. Per exemple, en les cerimònies matrimonials eren les úniques que podien acompanyar la núvia a la cambra nupcial. Finalment, es torna a elogiar la seva cura i la seva fidelitat, cosa que demostra la importància social d'aquestes qualitats femenines. Al cap i a la fi, la dona representava l'honor i la unió de la llar¹⁹.

En realitat, les dones, sobretot les de classe baixa i les esclaves, exercien feines tant en l'àmbit domèstic com públic. Treballaven des de la confecció de roba fins a l'artesania. Un prova de tot això és la següent inscripció²⁰. Aquesta es troba en una teula del santuari de Pietrabbondate, a uns 200 km de Roma. Cap a l'any 100 aC, es va renovar la teulada de l'edifici. Dues treballadores, Amica i Detfri, que no se sap si eren esclaves, llibertes o plebees, van marcar en una teula les soles de les seves sabates i els seus noms. Això demostra que les dones també

¹⁷ González, P. (2021). *Soror Mujeres en Roma*. Madrid: Desperta Ferro Ediciones. (pp. 23-25)

¹⁸ Chatelard, A., & Stevens, A. (2016). “Women as legal minors and their citizenship in Republican Rome”. *Clio. Women, Gender, History*, 43, 24–47. JSTOR

¹⁹ González, P. *op. cit.* p. 48

²⁰ Tot i que la inscripció conté també una part en osc, només he treballat la part llatina.

exercien feines fora de l'àmbit domèstic i que podien escriure i parlar més d'una llengua²¹. Per tant, quan estudiem la figura de la dona a l'antiguitat hem de tenir en compte que estudiem les diverses realitats femenines que hi podia haver.

Inscripció d'Amica sobre una teula, datat c. 100 aC, santuari de Pietrabbondante, Itàlia	
<i>Herenneis Amica signavit qando aponebamus tegila.</i> (CIL 1.3556a) ²²	Amica d'Heré va signar la teula quan la posàvem. (trad. personal)

3.2 Justificació masculina de la inferioritat femenina: entre el mite, la tradició ancestral i la ciència mèdica

Des dels textos homèrics a les comèdies, hi ha evidències clares del masclisme estructural. S'hi defineixen els rols esperats per a cada sexe. L'home és un heroi guerrer i la dona és la cuidadora de la llar i la procreadora de fills legítims. De fet, el mot *vir*, home en llatí, es relaciona etimològicament amb *vis*, que significa força. En canvi, *femina* i *mulier* es relacionen respectivament amb l'acte d'alletar i *mollis*, que significa tou, covard, dòcil o sensible. De fet, el gènere s'aprenia des del naixement, ja que s'educaven els infants segons el sexe. Així mateix, si en una casa grega naixia un nen, es penjava a la porta una corona de branques d'olivera. Per contra, si naixia una nena, es penjava una corona de llana²³.

Una de les maneres dels antics de justificar aquesta divisió i jerarquitització sexual era a través de la mitologia. Hesíode narra l'origen de la raça femenina a *Els treballs i els dies* i la titlla com un “un mal terrible”²⁴. Explica que Zeus maleeix Pandora, la primera dona, perquè obri un *pitós* que conté tots els mals de la humanitat i els escampi²⁵. D'aquesta manera, la mitologia relaciona la figura de la dona amb la ruïna social.

Una altra justificació estava lligada a la medicina i la teoria humoral. Segons els tractats hipocràtics, el cos femení té una natura més freda, a diferència del cos masculí, que en té una de més calenta i és, consegüentment, més madur. Per això, creien que els homes encarnaven el “cos ideal” i que eren capaços de crear llavors reproductives. De fet, es creia que l'excés de sang de l'home es “coïa” en semen. En canvi, les dones, a causa de la seva fredor, eren considerades més el sexe dèbil, *infirmis sexus*²⁶, i incapaces de generar una llavor reproductiva. Tanmateix, sí que

²¹ Rosillo, C. (2026). *ROMANAS Voces Rescatadas*. Madrid: Desperta Ferro Ediciones. (pp. XIX-XXIII)

²² Vegeu Ann. Img. 3

²³ McClure, L. K. *op. cit.* (p. 47)

²⁴ Hesíode, *Els treballs i els dies*, v. 57.

²⁵ Vegeu Ann. Img. 4

²⁶ Chatelard, A., & Stevens, A. *op. cit.*

podien nodrir un fetus o un nounat gràcies a la menstruació i la llet materna²⁷. Gràcies a aquesta teoria, podien justificar que els fills pertanyessin legalment al pare per ser qui aportava tot el material genètic²⁸.

3.3 Legislació, afers polítics, tutorització masculina i poder religiós

En grec existeix la paraula “ciutadà” tant en masculí, πολίτης, com en femení, πολίτις. Tanmateix, en els afers públics, com les assemblees, només hi podien participar els homes. El paper de les dones en la ciutadania era més aviat d’intermediàries, ja que, a través dels seus embarassos conjugals, traspassava els drets de ciutadania als fills. De fet, l’any 451 aC, el govern de Pèricles va acordar que els ciutadans atenesos havien de ser nascuts de pare i mare atenesos. D’aquesta manera, exclouïen els fills de parelles estrangeres i de ciutadans atenesos amb concubines estrangeres. Cal dir, però, que Pèricles convivia amb una concubina estrangera, Aspàsia, i va aconseguir que el seu fill obtingués la ciutadania atenesa²⁹.

A l’Atenes clàssica³⁰, les dones estaven sota la tutela d’un κύριος. Primer, el seu pare i, posteriorment, el seu marit³¹. Aquest κύριος era el representant legal de la família i s’encarregava de fer de mediador entre l’espai privat i el públic, però no podia decidir sobre la vida de les persones lliures residents. Les mares de família, en canvi, no tenien propietats *per se* ni poders de decisió. Cal mencionar que les filles rebien el seu nom a partir de les dones de la família paterna, accentuant encara més la importància del llinatge patern³².

Això no obstant, les dones tenien un fort protagonisme en els afers divins, ja que podien esdevindre sacerdotesses i pitonisses i, a més, s’encarregaven d’organitzar certs rituals, com per exemple les bodes o els funerals. Algun dels càrrecs públics més importants que les dones –de classe alta– podien aspirar eren la Pítia de Delfos³³ o la sacerdotessa d’Atena Polias. Aquests càrrecs públics atorgaven a les dones un cert poder i certs privilegis, com per exemple una manutenció pagada per l’estat o seure a les primeres files del teatre³⁴.

En llatí, el terme *civis* significa tant “ciutadà” com “ciudadana”, per tant, una persona no esclavitzada. Tanmateix, només els homes podien participar legalment en els *civilia officia*, és a

²⁷ González, P. *op. cit.* (pp. 15-23)

²⁸ McClure, L. K. (2020). *Women in Classical Antiquity from Birth to Death*. Wiley-Blackwell. (pp. 58-59)

²⁹ McClure, L. K. *op. cit.* (pp. 77-97)

³⁰ En altres ciutats-estat gregues, les condicions de les dones eren diferents. Per exemple, a Esparta no estaven recloses dintre l’àmbit domèstic.

³¹ McClure, L. K. *op. cit.* (pp. 37-54)

³² McClure, L. K. *op. cit.* (p. 48)

³³ Vegeu Ann. Img. 5

³⁴ McClure, L. K. *op. cit.* (pp. 115-129)

dir, als afers públics. Les dones, en canvi, no podien accedir a les magistratures, ni votar, ni fer el servei militar i tampoc pagaven tributs, excepte en temps de crisi en què els podien requerir contribucions econòmiques. Com que no tenien els mateixos drets ni deures que els homes, no eren ciutadanes de ple dret, l'anomenat *civitas sine suffragio*³⁵. No obstant això, es podien considerar ciutadanes socials³⁶, ja que sí que participaven en afers públics. S'ha demostrat que assistien al fòrum i a les *contiones* i que organitzaven certs festivals religiosos. Cap llei prohibeix l'assistència de dones al fòrum, encara que tradicionalment estigués mal vist que les dones intervinguessin públicament per ser el sexe dèbil³⁷. Cal esmentar que en temps de guerra les dones encara tenien més presència pública perquè una gran quantitat d'homes eren al front³⁸.

Fins i tot, hi ha diversos episodis on les dones van protestar públicament sobre lleis que consideraven injustes per a elles. Per una banda, durant la segona guerra púnica, es va aplicar la *lex Oppia*, que limitava l'ostentació pública de vestimenta i joies de les dones riques. El 195 aC, acabada la guerra i la crisi, les dones es van manifestar públicament per a abolir aquesta llei, fins al punt d'aconseguir-ho. Per altra banda, després de la guerra civil, l'estat va exigir els recursos financers de les dones riques per a sufragar les despeses de la guerra. El 42 aC, l'oradora Hortènsia va fer un discurs al fòrum tot criticant-ho i al·legant que Fúlvia, la dona de Marc Antoni, havia ignorat les seves demandes. Això demostra que l'esposa d'un càrrec important era l'encarregada de trasmetre al seu espòs les inquietuds de la població femenina. En definitiva, tant en les manifestacions en contra de la *lex Oppia* com del tribut, els homes no van veure amb bons ulls que les dones intervinguessin en afers públics i, encara menys, després d'haver aconseguit les seves peticions³⁹.

Per norma general, tenien els mateixos drets privats que l'home: el *ius conubii*, el dret de casar-se; el *ius commercii*, el dret de vendre o adquirir propietats; i el *ius legis actionis*, el dret de defensar-se judicialment. Tot i que el dret de la propietat variava. Segons les Lleis de les XII Taules, les dones podien heretar propietats. En canvi, la *lex Voconia*, del s. II aC, limitava el dret de successió de les dones⁴⁰.

A la Roma republicana, les dones també necessitaven un tutor masculí que vetllés per a elles, idea avalada pel *mos maiorum* i la jurisprudència romana. Les Lleis de les XII taules –s. V aC– ja mencionen que les dones necessiten un tutor *propter animi levitatem*, és a dir, a causa de la frivolitat del seu ànim⁴¹. En teoria, la tutela d'un parent masculí era permanent, l'anomenada

³⁵ Chatelard, A., & Stevens, A. (2016). Women as legal minors and their citizenship in Republican Rome. *Clio. Women, Gender, History*, 43, 24–47. JSTOR

³⁶ Castel, 2008: 135. Citat a Chatelard, A., & Stevens, A. *op. cit.* (p. 27)

³⁷ Chatelard, A., & Stevens, A. *op. cit.*

³⁸ Chatelard, A., & Stevens, A. *op. cit.*

³⁹ Chatelard, A., & Stevens, A. *op. cit.* & González, P. *op. cit.* (pp. 33.-34)

⁴⁰ Chatelard, A., & Stevens, A. *op. cit.* & Rawson, B. *op. cit.* (pp. 325-341)

⁴¹ Chatelard, A., & Stevens, A. *op. cit.*

tutela mulierum perpetua. A mesura que passen els segles, però, la figura del tutor cau en desús, fins al punt de tenir un tutor *de iure* però no *de facto*. A més, quan el pare o el marit passaven a millor vida, les dones adquirien el *sui iuris*, el dret que les permetia ser legalment independents i heretar, cosa que encara debilitava més la figura d'un suposat tutor.

El *ius sacrorum* era l'únic dret públic accessible per a les dones que consistia a encarregar-se del que és sagrat. Hi havia alhora les *virgines Vestales*, sacerdotesses verges de classe benestant, i les esposes d'alguns sacerdots, com la *flaminica* i la *regina sacrorum*. Les Vestals, com que custodiaven el temple de la deessa Vesta –la qual representava l'estat–, tenien influència, poder polític i certs privilegis, entre ells el fet de cobrar una manutenció o asseure's a les primeres files dels espectacles⁴². A més, gaudien del *sui iuris*, ja que estaven exemptes de la tutela masculina i només estaven sota l'autoritat del *Pontifex Maximus*. Cal afegir que si eren enxampades mantenint relacions sexuals amb algun home, l'anomenat *incestum*, eren castigades i morien per inanició⁴³.

Tant a Atenes com a Roma, les dones estaven involucrades en afers polítics, tot i no tenir càrrecs *per se*. L'àmbit privat era el lloc que s'esperava d'elles, però les dones benestants tenien poder i influència, fos a través de rituals, relacions extramatrimonials o discursos al fòrum. Al capdavant, el poder polític va molt més enllà de les magistratures i les assemblees masculines⁴⁴.

3.4 El deure social femení: la cura de la llar, el matrimoni i els fills legítims

A Atenes, les dones s'havien d'encarregar d'administrar l'οἶκος familiar, que representava l'estat a petita escala i que, per tant, era crucial que respectés les jerarquies socials. En teoria, elles havien d'obeir el marit i viure tan recloses com fos possible, però en realitat les dones sortien a fer visites i tasques. S'encarregaven de gestionar l'economia familiar, la hisenda, els animals, el menjar i la roba, ja que s'ocupaven de filar, teixir i brodar les peces. Era una de les poques activitats en què elles s'hi podien lluir, ergo era un símbol d'agència⁴⁵. A més, instruïen i cuidaven els esclaus i les esclaves, que solien ser presoners de guerra o estrangers. El fet que la dona gestionés la llar propiciava que l'home tingués temps lliure i pogués fer vida política, participés en l'assemblea, etc⁴⁶.

L'objectiu social de les dones era casar-se i tenir descendència legítima, per tal que els llinatges originals de la πόλις continuessin intactes. El matrimoni era concebut no com una unió legal,

⁴² Vegeu Ann. Img. 6

⁴³ Chatelard, A., & Stevens, A. *op. cit.*

⁴⁴ Beard, M. *op. cit.* (pp. 303-318)

⁴⁵ Vegeu Ann. Img. 7

⁴⁶ McClure, L. K. *op. cit.* (pp. 37-97)

sinó com un contracte social de caràcter privat, anomenat ἐγγυή, que es pactava entre el κύριος de la dona i un altre home, que podia ser tant el futur nuvi com un parent del nuvi⁴⁷. Per tant, les dones no hi tenien ni veu ni vot. L'únic que posseïen era el dot, que el κύριος pagava al marit perquè l'administrés, però legalment pertanyia a la dona. De fet, en cas de divorci, el marit havia de tornar el dot. Fet i fet, el matrimoni era en gran part una transacció econòmica entre famílies.

Les noies –sobretot les de classe benestant– solien estar tancades a casa, per evitar el contacte amb qualsevol home que no fos un familiar seu, i, quan sortien a l'exterior, anaven tapades de cap a peus amb un vel llarg, tenien la mirada baixa i el seu nom no era pronunciat. D'aquesta manera, els moviments d'una dona estaven molt limitats per evitar relacions sexuals extramatrimonials i fills il·legítims.

Quan les nenes entraven en l'edat puberal s'anomenaven παρθένοι i ja es preparaven per al matrimoni. Un cop casades, però sense fills, s'anomenaven νύμφαι. Havent tingut el primer fill, ja es consideraven γυναῖκες, és a dir, dones adultes completes⁴⁸. De fet, el terme γυνή significa tant dona adulta com esposa, cosa que demostra que no podien separar la dona del matrimoni. A més a més, les dones es consideraven velles quan ja havien acabat l'etapa fèrtil. Llavors, tenien més autoritat perquè ja havien sigut mares i perquè, segons la medicina, eren més racionals per no experimentar els processos menstruals⁴⁹.

La cerimònia nupcial consistia principalment en el pagament del dot, una encaixada de mans entre els κύριοι, la unió de les dues famílies i una processó fins a la casa del nuvi, que seria la nova llar de la núvia⁵⁰. Ella s'hi hauria d'integrar consagrant-se a l'altar familiar i consumant la nit de bodes. Era usual que una noia de 14 anys es casés amb un home de 30, el qual ja era un hereu fet. Mèdicament, justificaven que una noia es casés tan aviat com tingués la menarquia perquè, si no tenia relacions sexuals amb un home, corria el risc de tornar-se boja o de quedar-se estèril perquè s'estrenyeria l'entrada de l'úter que permet la fecundació⁵¹.

L'esposa, a part de cuidar la llar, també havia d'assegurar la continuïtat de la línia paterna del marit amb una descendència legítima, reconeguda primer per l'espòs i, després, per la comunitat. Així doncs, era necessari que donés a llum a un mascle. En cas que només tingués filles, la gran heretava temporalment els béns familiars, amb l'objectiu de casar-se i poder passar l'herència als seus fills mascles. Això s'anomenava ἐπίκληρος i servia per a mantenir les propietats dins la família. Cal afegir que 3 de cada 100 dones morien de part i que la mortalitat infantil també era

⁴⁷ McClure, L. K. *op. cit.* (p. 69)

⁴⁸ McClure, L. K. *op. cit.* (pp.57-97)

⁴⁹ McClure, L. K. *op. cit.* (p. 115)

⁵⁰ Vegeu Ann. Img. 8

⁵¹ McClure, L. K. *op. cit.* (pp.58-59)

elevada. Pel que fa a l'exposició infantil, la literatura antiga insinua que les nenes eren més exposades que els nens per evitar el pagament del dot, però es desconeixen les dades reals⁵².

A Roma, també s'esperava que les dones es casessin, s'ocupessin de la llar i tinguessin descendència legítima. De fet, la paraula *matrimonium* prové de *mater*, i *patrimonium*, de *pater*. Aquestes etimologies mostren que la dona havia de centrar-se en la família i l'home en l'economia dels béns. L'objectiu de la unió matrimonial era tenir fills amb una parella romana, anomenat *liberorum quaerundorum causa*, i no es buscava l'amor de parella sinó l'*affectio maritalis*, que seria més aviat viure en harmonia⁵³.

El matrimoni era un afer privat, ja que no hi intervenien les institucions. Simplement s'havia de pronunciar la unió de la parella amb testimonis, pagar el dot i celebrar-ho, normalment fent una processó fins a casa del nuvi. La unió podia ser de dos tipus, depenent de qui tenia la *manus*, o sigui, el domini sobre la dona. El primer era *cum manu*, en què la dona quedava sota la tutela del marit. El segon és *sine manu*, en què la dona continuava pertanyent a la seva família. Aquest últim era el més popular en època republicana, ja que atorgava més llibertat a les dones. Cal afegir que el *paterfamilias* era l'encarregat de la *potestas*, és a dir, de representar legalment els integrants de la llar, incloent-hi l'esposa –si s'havia casat *cum manu*– els fills i els esclaus. També tenia el dret de decidir sobre la vida o mort dels nounats gràcies al *ius exponendi*⁵⁴. L'únic que podia atorgar més poder a l'esposa era el fet d'haver rebut un bon dot que ella mateixa pogués administrar gràcies al matrimoni *sine manu*, l'anomenada *uxor dotata*. Com sempre, veiem que el factor econòmic és clau en les relacions de poder i de gènere.

Les noies es podien casar a partir dels 12 anys i, els nois, a partir dels 14. En teoria, ambdós havien d'acceptar la unió, però molts cops les noies no estaven en condicions de negar-s'hi. Hi havia grans diferències entre les famílies de la plebs i les de la noblesa. En aquesta última, els matrimonis de les noies riques solien ser pactats des de ben petites. De fet, hi podia haver més de 10 anys de diferència entre esposa i espòs, tot i que en teoria una noia havia de poder suportar físicament el sexe, és a dir, ser *viripotens*. En canvi, les de la plebs solien casar-se cap als 16 anys. La mortalitat al part era d'entre 1 i 2 dones cada 100 i sobretot afectava noies que es quedaven embarassades sent massa petites. Llavors, era habitual que tant els homes com les dones es tornessin a casar un cop vidus. També era habitual el divorci i l'intercanvi de dones, en què homes poderosos donaven les seves esposes a amics seus perquè poguessin tenir descendència i després les hi tornessin, com va ser el cas de Lúcia amb August⁵⁵.

⁵² McClure, L. K. *op. cit.* (pp. 37-97)

⁵³ González, P. *op. cit.* (pp. 33-68)

⁵⁴ González, P. *op. cit.* (p. 39)

⁵⁵ González, P. *op. cit.* (p. 50)

Cal afegir que “en la mentalidad romana el adulterio era peor que la violación.”⁵⁶, ja que l’adulteri posava en perill la legitimitat dels fills. L’honor familiar depenia íntegrament de la castedat femenina. A més, els romans no tenien *in mente* el concepte de consentiment sexual, per tant, no entenien la violència sexual com ho fem avui en dia. De fet, mantenir relacions sexuals era un deure matrimonial. Pel que fa a les violacions, no hi havia un terme específic en grec que les designés. Es podien anomenar com un acte de ὕβρις per part de l’home. Fàcilment es podien “perdonar” si els dos integrants es casaven, sense importar, evidentment, l’opinió de la víctima⁵⁷.

3.5 Relacions eròtiques: adulteri i explotació sexual⁵⁸

A Atenes, l’home podia tenir relacions extramatrimonials sense considerar-se adulteri, sempre que no s’allités amb dones casades. En cas de fer-ho, llavors sí que seria considerat culpable d’adulteri, l’anomenat μοιχός o *moechus*, ja que hauria violat la propietat d’un altre ciutadà i hauria posat en perill la legitimitat filial de la dona. De fet, la dona no es considerava responsable de l’adulteri per ser considerada passiva sexualment, tot i que també hi havia casos en què s’expulsava de casa i es quedava sense els –escassos– drets de ciutadania⁵⁹.

Els homes solien buscar gratificació sexual amb esclaves, efebs o prostitutes. Dintre del món de la prostitució, hi havia diferents tipus de dones. Per una banda, les πόρναι eren les prostitutes pobres, que probablement eren propietat d’un proxeneta i exercien en llocs públics, com el port o els porxos, sense poder triar l’amant. Per altra banda, les ἐταίραι o cortesanes eren prostitutes que havien ascendit socialment. Havien rebut una bona educació i, per tant, eren refinades i podien assistir als simposis, donar bona conversa als homes i tenir-hi relacions sexuals en la intimitat i l’exclusivitat. De fet, podien arribar a ser molt populars i influents en la societat, com és el cas d’Aspàsia de Milet. Cal afegir que πόρνη i ἐταίρα no són termes excloents, ja que una rica ἐταίρα podia haver començat sent una pobra πόρνη o depenent del context una tenia un nom o un altre. A més, dintre de l’àmbit de la prostitució hi podien participar la resta d’acompanyants dels banquets, principalment cantants, dansaries, actrius i les αὐλητρίδες, les flautistes⁶⁰. Cal afegir el cas de les παλλακαί, les concubines, que cohabitaven amb un home sense estar-hi casats, fins al punt de tenir-hi fills, considerats il·legítims. Generalment, era el cas d’una dona estrangera que no es podia casar legalment amb l’home per no tenir la ciutadania⁶¹.

⁵⁶ González, P. *op. cit.* (p. 50)

⁵⁷ González, P. *op. cit.* (pp. 33-68)

⁵⁸ Tant a Grècia com a Roma falten fonts que mostrin les realitats de les dones prostituïdes des de la seva veu.

⁵⁹ McClure, L. K. *op. cit.* (pp. 99-113)

⁶⁰ Vegeu Ann. Img. 9

⁶¹ McClure, L. K. *op. cit.* (pp. 99-113)

A Roma, la prostitució era vista com una manera de canalitzar els desitjos sexuals dels nois joves i així no molestar les matrones honorables ni desestabilitzar l'*statu quo*⁶² –una mica com va fer Soló d’Atenes instaurant i regularitzant un barri de πόρνοι el s. VI aC–. Com a Grècia, hi havia diferents categoritzacions de prostitutes. *Meretrix* era el terme general per a una meuca que es lucrava venent el seu cos. L’anomenada *scortum* o *lupa* era la de més baixa consideració social i solia exercir en porxos o prostíbuls. Moltes d’elles eren esclaves estrangeres o nenes exposades, controlades per un proxeneta o una *madame*. Les *concubinae* eren les que convivien amb el seu amant sense estar casades però amb certa estabilitat econòmica⁶³. Les *mimae*, les actrius, les dansaires o les taverneres eren mal considerades socialment, fins al punt que les matrones no ho podien ser, ja que s’associaven amb la prostitució⁶⁴. Cal esmentar que la prostitució estava molt mal vista, però no pels clients, sinó per les que venien el seu cos.

⁶² González, P. *op. cit.* (pp. 141-174)

⁶³ McClure, L. K. *op. cit.* (pp. 231-248)

⁶⁴ González, P. *op. cit.* (p. 171)

4. ANÀLISI QUANTITATIVA I QUALITATIVA

4.1 Criteris d'anàlisi

Per a analitzar quantitativament i qualitativa els personatges femenins de les obres de Terenci, he creat diverses taules de dades amb el programa Excel. Per a cada obra, n'he omplert tres de diferents.

La taula núm. 1 recull la quantitat de personatges tant masculins com femenins que participen activament o passivament en l'obra i també els que només es mencionen. Els únics que no es tenen en compte són el pròleg, que introdueix l'argument de l'obra i que Terenci usa per a justificar-se de les crítiques, i el cantor, que acomiada l'obra tot demanant al públic que aplaudeixi. Cap dels dos afecta la trama, ni tan sols una mica, per això he decidit prescindir-ne. D'aquesta taula en surt un gràfic que mostra els tants per cents de personatges de cada gènere.

La núm. 2 recull el nombre d'intervencions tant de personatges masculins com de personatges femenins al llarg de tota l'obra. Tampoc no comptabilitzo els versos del pròleg ni del cantor. Per a enumerar les intervencions de cada personatge tinc en compte quants versos pronuncien, normalment de la mida d'un senari iàmbic. És a dir, si un personatge diu només tres mots, ho compto com si fos mig vers. Si només en pronuncia un, ho compto com si fos un terç de vers. D'aquesta manera no equiparo una intervenció de tres paraules amb una de vint. D'aquesta taula en surt un gràfic que compara els tants per cent de les intervencions segons el gènere.

La núm. 3 recopila els noms, les característiques, els versos intervinguts i les descripcions de cada dona que apareix o és mencionada a l'obra. La primera columna conté el nom de la dona en català, llatí i en grec (si escau) i la seva etimologia. La segona explica breument quin és el paper que té a l'obra i quines relacions té amb els altres personatges. La tercera marca la seva professió, la qual pot ser mestressa de casa <matrona-domiseda>, dida <nutrix>, serventa-esclava <ancilla>, filadora <lanifica>, tocadora de lira <fedicina>, meretriu <meretrix> o llevadora <obstetrix>. La quarta esmenta la classe social, la qual pot ser dona lliure acomodada, dona lliure acomodada i estrangera, dona lliure humil (d'origen llibert o no), dona lliure humil i estrangera (d'origen llibert o no), dona esclavitzada o dona esclavitzada estrangera. *Estrangera* fa referència a qualsevol lloc fora de l'Àtica. La cinquena marca la seva edat; si és vella <anus>, adulta <adulta> o joveneta <virgo>. La sisena comptabilitza el nombre de versos en què intervenen. La setena comenta aspectes rellevants del personatge: com són descrites, com són tractades, com se senten els homes envers elles, quin lèxic les caracteritza, etc. La vuitena conté els versos en llatí dignes de comentar. En darrer lloc, la novena conté la traducció d'aquests versos en català, treta principalment de l'edició de la Bernat Metge traduïda per Pere Coromines i Joan Coromines, però amb alguna modificació d'acord amb la normativa ortogràfica actualitzada.

Pel que fa als textos que les descriuen, els he dividit en diferents constants narratives: la deshumanització, l'aspecte físic, la conducta i els insults. La deshumanització succeeix quan són tractades com a objectes passius, siguin esclaves o noies que necessiten un tutor. També ho és el fet de veure-les com una transacció econòmica, sobretot a l'hora de pagar el dot. Pel que fa a l'aspecte físic, analitzo si elogien la seva bellesa i joventut o si insulten la seva lletjor i edat. Pel que fa a la seva conducta, examino en quin to descriuen les seves accions tot determinant si són morals o immorals. Finalment, enumero els insults que reben, fixant-me en l'ús de mots en gènere neutre o en diminutiu. Per a exemplificar-ho, he afegit els textos en llatí dintre del cos de la redacció i la seva traducció a les notes, per tal de no fer tan feixuga la lectura.

4.2 La Noia d'Andros

L'*Andria* de Terenci s'inspira en la *Περικθία* i en *Λ'ανδρία* de Menandre, dues obres d'argument molt similar però d'estil i estructura diferents⁶⁵. Tracta sobre els amors entre Pàmfil, fill de Simó, i Glicèrium, germana de Crisis, –ambdues de l'illa d'Andros–. Simó no vol que el seu fill es casí amb una dona estrangera i fa els impossibles perquè es casí amb Filúmena, la filla del seu veí Cremes, de qui està enamorat Carí, amic de Pàmfil. Després de molts embolics i del descobriment que Glicèrium és la filla perduda de Cremes, Pàmfil es pot casar amb Glicèrium i Carí, amb Filúmena.

Nº total de personatges_Àndria

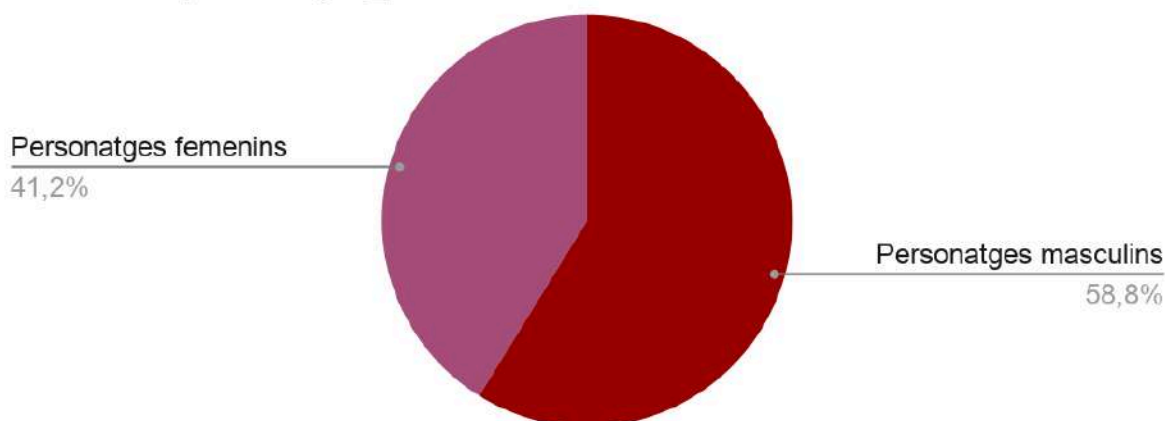

Fig. 1: Nombre total de personatges femenins i masculins de *La Noia d'Andros*.

En aquesta obra, hi ha un total de 17 personatges, 12 dels quals tenen alguna intervenció. 10 personatges són homes: Simó, Pàmfil, Carí, Cremes, Critó, parent de Crisis; Dromó, el castigador d'esclaus; Fània, el germà difunt de Cremes; i Sòsia, Davos i Bírria, els esclaus. 7 són

⁶⁵ Terenci, P. (Vol. I). *op. cit.* (pp. 9-14)

dones: Crisis, la dona difunta d'Andros; Glicèrium, la germana adoptiva de Crisis; Lèsbia, la llevadora; Filúmena, la filla de Cremes; i Càntara, Misis i Arquilis, les esclaves. De totes elles només intervenen Lèsbia, Misis i Glicèrium. Aquesta última només quan va de part.

L'obra té 954 versos, havent tret els 27 versos del pròleg i el vers final del cantor, ja que no afecten la trama. A més, com que l'obra té un final afegit que probablement no és original de Terenci, tampoc no l'he inclòs en el recompte de versos. Podem veure que les dones només parlen el 7,3% de l'obra, mentre que els homes, el 92,7%.

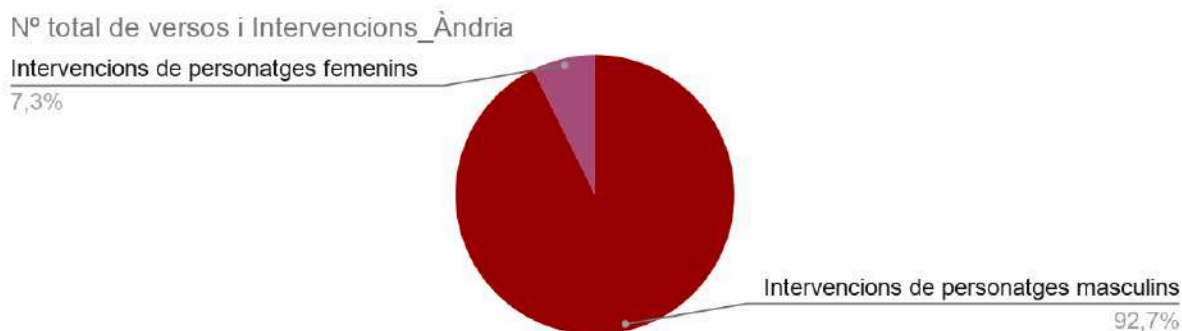

Fig.2: Nombre total d'intervencions dels personatges femenins i masculins de *La Noia d'Andros*.

Les úniques dones que tenen veu són Misis, una de les esclaves de Crisis; Lèsbia, la llevadora que atèn Glicèrium durant el part; i aquesta última cridant durant el part. De fet, “la llei grega no permetia que sortís a escena la donzella ingènua, però ben sovint se la sentia cridar darrere l'escena quan anava de part”⁶⁶, i, per això, Glicèrium no apareix en escena.

Misis és una dona esclavitzada, probablement de Mísia, tal com ens indica el seu nom. Pimer era l'esclava de Crisis, però, des que es va morir, pertany a Glicèrium. El fet de ser una dona esclavitzada ja és una mostra de deshumanització, ja que és com un objecte que s'hereta. S'encarrega de vetllar pel benestar de Glicèrium, a qui anomena *era*, és a dir, mestressa.

Lèsbia és una llevadora, probablement de l'illa de Lesbos, i és possible que sigui una esclava estrangera acabada d'alliberar, perquè Misis explica que no ha exercit en cap part. A més, és tractada com una *temulenta et temeraria*⁶⁷, segurament pels seus orígens. Segons Misis, és la *compotrix*⁶⁸ d'Arquilis, una de les altres esclaves de Glicèrium, a qui Misis humilia pel fet de ser vella, anomenant-la *anicula*, el diminutiu d'*anus*. L'esclau Davos menciona una altra esclava de Glicèrium, Càntara, quan renya les esclaves que creu que han arruïnat el seu pla. Aquí veiem com inclús hi ha jerarquització i discriminació entre la gent pobra o esclava.

Crisis, una dona procedent de l'illa d'Andros, és el personatge que titula l'obra. Els atenesos

⁶⁶ Terenci, P. (Vol. I). *op. cit.* (p. XXIV)

⁶⁷ *Àndria*, vv. 229-230: “borratxa i esbojarrada”

⁶⁸ *Àndria*, v. 232: “companya de beguda”

l'anomenen *Andria*, *peregrina* o *hospita* per a menysprear-la. Simó, el pare de Pàmfil, explica que Crisis, acabada d'arribar a la ciutat, actua d'acord amb el que s'espera d'una dona, perquè *lana ac tela victum quaeritans*⁶⁹. Seguidament, però, l'acusa d'avariciosa i promiscua, ja que es prostitueix: *sed postquam amans accessit pretium pollicens unus et item alter, ita ut ingeniumst omnium hominum ab labore procliue ad lubidinem, accepit condicionem, dehinc quaestum occipit*⁷⁰. Més endavant, Critó, el cosí de Crisis, explica que *quae sese inhoneste optavit parere hic ditias potius quam honeste in patria pauper viveret*⁷¹. Cap dels dos homes no tenen en compte la situació de vulnerabilitat, tant econòmica com social, que suposava que una dona visqués sense cap protector masculí i que, per això, era més segur i profitós vendre's el cos. Cal afegir que, malgrat que tothom malparla de Crisis, no té la possibilitat d'expressar-se, perquè ha mort recentment.

Glicèrium és la germana adoptiva de Crisis i ha vingut juntament amb ella a Atenes. Al principi de l'obra, ningú no sap la seva vertadera història. Fània, el germà de Cremes, va viatjar a l'illa d'Andros per a fugir de la guerra amb la seva neboda petita, que era Glicèrium. Com que ell va morir en arribar, el pare de Crisis la va adoptar. Cremes creia que la seva filla era morta, perquè no n'havia sabut res més, fins que Critó li explica com van trobar Glicèrium. Pàmfil, el fill de Simó, té una relació amorosa amb Glicèrium, fins al punt de deixar-la embarassada. Ell s'hi vol casar i, de fet, aquesta era l'última voluntat de Crisis: *te isti virum do, amicum, tutorem, patrem*⁷². Aquestes paraules demostren que Crisis vol que Glicèrium estigui emparada per una figura masculina que l'estimi i no visqui en la pobresa ni en la prostitució. Simó està enfurismat amb el seu fill, perquè li havia arreglat un bon matrimoni amb Filúmena, la filla del seu veí Cremes i, per tant, atenesa de naixement. Glicèrium, com que prové d'Andros, no té la ciutadania atenesa i legalment no es pot casar amb Pàmfil per una llei aprovada el 451 aC pel govern de Pèricles. *Adeon inpotenti esse animo ut praeter ciuium morem atque legem et sui voluntatem patris tamen hanc habere studeat cum summo probro!*⁷³ El seu pare vol que el seu fill obeeixi les lleis i la tradició i, així, mantenir el llinatge patern intacte. Finalment, es descobreix que és la filla perduda de Cremes i, per tant, ciutadana atenesa. Llavors, Pàmfil es pot casar legalment amb ella i cuidar la criatura, que també tindrà la ciutadania atenesa.

Filúmena és la filla coneguda de Cremes que tant ell com Simó volen casar amb Pàmfil. L'un perquè creu que Pàmfil és un bon pretendent per Filúmena, l'altre perquè vol rebre el bon dot que li ofereix Cremes. *Hac fama [bona Pamphilis] impulsus Chremes ultro ad me venit, unicam*

⁶⁹ *Andria*, v. 75: "filant i teixint es guanyava el pa"

⁷⁰ *Andria*, vv. 75-79: "però després quan es presentà l'amant diners en mà, avui un, demà un altre, com és condició humana deixar-se rossolar del treball al plaer, acceptà l'oferta, i d'aquí va venir el negoci."

⁷¹ *Andria*, v. 797: "es va estimar més guanyar aquí deshonestament riqueses que viure pobra honestament en la seva pàtria."

⁷² *Andria*, vv. 293-295: "a aquesta et dono per home, amic, tutor i pare."

⁷³ *Andria*, vv. 877-881: "És tan desenfrenat de cor que amb grandíssima infàmia s'entossudeix a casar-se amb aquesta dona contra el costum dels ciutadans, contra la llei i contra la voluntat del seu pare."

*gnatam suam cum dote summa filio uxorem ut daret*⁷⁴. Cal afegir que en llatí s'usa el verb *do* per a parlar de les núvies, que són donades al marit. Per tant, la dona és un objecte completament passiu en el matrimoni. Paral·lelament, Carí, un amic de Pàmfil, desitja amb tota la seva ànima casar-se amb Filúmena: *Nil volo aliud nisi Philumenam*⁷⁵. Al final afegit, Cremes accepta la unió: *Gnatam tibi meam Philumenam uxorem et dotis sex talenta spondeo*⁷⁶. En cap moment sabem què opina Filúmena sobre casar-se i sobre amb qui casar-se. És tractada com un objecte: pels adults, és una pura transacció econòmica; per Carí, és l'objecte del seu desig. Ella no té agència pròpia dins l'obra, no obstant això, la seva existència provoca tota la trama. Passa el mateix amb Glicèrium, que tampoc no té veu, però la història es mou al seu voltant.

4.3 L'autotorturador

Aquesta obra s'inspira en l'*Ἐαυτὸν τιμωρούμενος* de Menandre i manté el seu argument intacte⁷⁷. Tracta sobre els amors de Clínia, el fill de Menedem, amb Antífila, una dona virtuosa i humil; i Clitifó, el fill de Cremes, amb Baquis, una meuca. Les relacions paternofiliales es veuen torbades pels amors dels seus fills. De fet, Menedem dona el nom a l'obra perquè s'autotortura per haver renyit amb el seu fill després d'esbrancar-lo per estar amb Antífila. Al final de la comèdia, Clínia es pot casar legalment amb Antífila, perquè és la filla abandonada de Cremes i, per tant, atenesa. En canvi, Clitifó decideix posar seny, obeir el seu pare i deixar Baquis.

L'obra té 17 personatges en total, dels quals n'intervenien 11. Hi ha 8 personatges masculins: Cremes, Menedem, Clitifó, Clínia, Dromó, el castigador d'esclaus; Sirus, l'esclau murri; i Fanòcrates i Arcònides, que són els veïns que tenen filles en edat de casament. Hi ha 9 personatges femenins: Baquis, Antífila, Sòstrata, l'esposa de Cremes; Fílitera, la vella que cria Antífila; Frígia i Càntara, les esclaves amb nom; l'esclava d'Antífila, que no té nom; i les filles de Fanòcrates i Arcònides que no tenen nom propi. També es menciona el seguici de més de deu esclaves que té Baquis, però no l'he comptabilitzat com a personatges perquè seria poc precís.

⁷⁴ *Àndria*, vv. 99-101: "Aquesta [bona] fama [del meu fill] va impulsar Cremes a venir per pròpia iniciativa a donar-me la seva filla única com a esposa per al meu fill amb un dot sumptuós." (trad. pròpia)

⁷⁵ *Àndria*, v. 306: "Jo no vull res més que Filúmena."

⁷⁶ *Àndria*, vv. 20-21 (final afegit): "Et dono per muller la meua filla Filúmena i sis talents per dot."

⁷⁷ Terenci, P. (Vol. I). *op. cit.* (pp. 81-86)

Nº total de personatges_Autotorturador

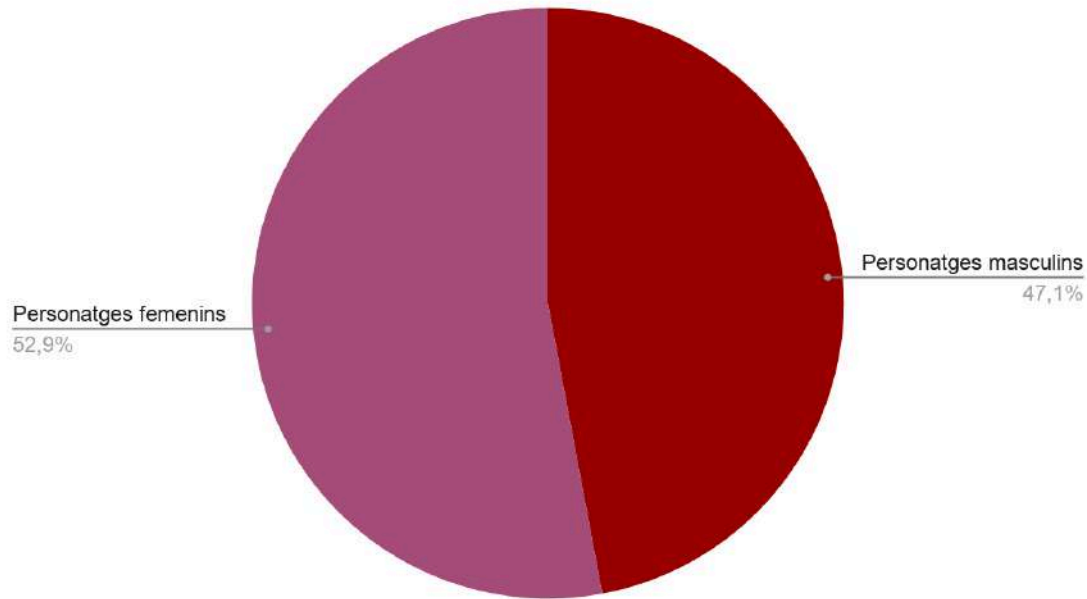

Fig. 3: Nombre total de personatges femenins i masculins de *L'Autotorturador*.

L'obra té 1.014 versos, havent tret els 52 versos del pròleg i el vers final del cantor, ja que no afecten la trama. El 8,5% dels versos són pronunciats per dones, en contraposició al 91,5% pronunciats per homes.

Nº total de versos i Intervencions_Autotorturador

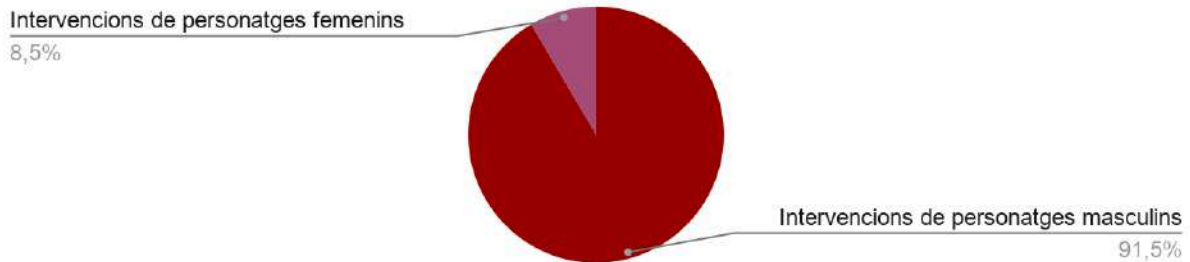

Fig. 4: Nombre total d'intervencions dels personatges femenins i masculins de *L'Autotorturador*.

Baquis és una *meretrix* o *ἑταίρα*, ja que té relacions amb diversos homes i cobra per la seva companyia. El seu nom ja és una declaració d'intencions, perquè prové de Βάκχος, el déu del vi, associat amb els cultes bàquics i el desfermament. Un dels seus amants és Clitifó, el fill de Cremes, i és plenament conscient dels jocs i les aspiracions de Baquis, fins al punt de burlar-se'n amb una gradació: *Meast potens, procax, magnifica, sumptuosa, nobilis*⁷⁸. També la veu com una ruïna pels amants *quae solet quos spernere!*⁷⁹, tot i que ell està plenament enamorat d'ella, cosa

⁷⁸ *L'autotorturador*, vv. 226-227: "La meva és sobrega, desvergonyida, fastuosa, pròdiga, una princesa."

⁷⁹ *L'autotorturador*, v. 363: "ella, que sol desdenyar-ne tants!"

que s'evidencia quan Sirus diu: *vis amare, vis potiri*⁸⁰. Tot i que Baquis és criticada per la seva actitud avariciosa i desvergonyida, és elogiada pel seu físic: SY. *mulier commoda et faceta haec meretrix. [...] forma luculenta. CH. sic satis. SY. ita non ut olim, sed uti nunc, sane bona; minimeque miror Clinia hanc si deperit*⁸¹. Ara bé, Cremes tal com l'elogia, la critica, sobretot quan s'adona que és l'amant del seu fill i que l'han portat a casa: *Non mihi per fallacias adducere ante oculos... pudet dicere hac praesente verbum turpe*⁸². Per ell, és un tabú que el seu fill tingui relacions amb una prostituta, fins al punt de no voler-ho verbalitzar davant la seva dona. Cal destacar un passatge en què Baquis expressa la seva opinió sobre les relacions que té amb els homes i és conscient de la seva inseguretat, cosa que devien pensar moltes prostitutes: *nos, quibuscum est res, non sinunt: quippe forma impulsus nostra nos amatores colunt; haec ubi immutata est, illi suum animum alio conferunt. [...] desertae vivimus*⁸³.

Antífila és l'amant de Clínia i la filla perduda de Sòstrata i Cremes. Té molt poca participació activa a l'obra, però mou la trama, ja que Clínia la prefereix abans que obeir el seu pare, tal com explica Clitifó: *Propter eam haec turba atque abitio evenit*⁸⁴. És humil, laboriosa i honrada perquè treballa la llana i no és ostentosa. Quan Clínia s'adona del seguici que acompanya Antífila creu que ella s'ha venut el cos per a aconseguir-lo: *Ancillas aurum vestem, quam ego cum una ancillula hic relinqui, unde esse censes?*⁸⁵ Ell no es preocupa per la seva integritat física ni per si ha patit escassetat o abusos, sinó que es molesta perquè creu que Antífila ha jagut amb altres homes. Cal afegir que Baquis admira el caràcter i la vida modesta d'Antífila, ja que ha preferit viure honestament i pobra que prostituir-se. *Edepol te, mea Antiphila, laudo et fortunatam iudico, id quom studuisti isti formae ut mores consimiles forent; minimeque, ita me di ament, miror si te sibi quisque expetit. [...] nam expedit bonas esse vobis*⁸⁶. Quan es descobreix que Antífila és la filla perduda de Cremes, tant ell com Sirus ho veuen com una càrrega. *domina ego, erus damno auctus est*⁸⁷. Cremes inclús la veu com una despesa econòmica: *Minas quidem iam decem habet a me filia, quas hortamentis esse nunc duco datas; hasce ornamentis consequentur alterae; porro haec talenta dotis adposcunt duo. Quam multa iniusta ac prava*

⁸⁰ *L'autotorturador*, v. 322: "Tu vols fer l'amor, tu la vols posseir."

⁸¹ *L'autotorturador*, vv. 521-525: "Sirus: És una dona agradable i graciosa aquesta meretriu. [...] d'una bellesa acabada. Cremes: No està malament. Sirus: No és com les d'altre temps, però pel dia d'avui està bé de debò i no m'estranya gens que Clínia es migri per ella."

⁸² *L'autotorturador*, vv. 1.041-1.042: "No dur-me davant dels ulls amb engany una... Em dono vergonya de dir davant d'aquesta [Sòstrata] la paraulota."

⁸³ *L'autotorturador*, vv. 388-391: "Els nostres galants només ens festegen impulsats per la nostra bellesa: així que es passa, el seu cor es gira cap a una altra i [...] ens deixen abandonades."

⁸⁴ *L'autotorturador*, v. 190: "Aqueixes disputes i la seva fugida van ésser per amor d'ella."

⁸⁵ *L'autotorturador*, vv. 252-253: "Esclaves, or, vestits, quan jo la vaig deixar aquí amb una sola petita esclava. D'on creus que ho ha tret?"

⁸⁶ *L'autotorturador*, vv. 381-388: "Per Pòl-lux, Antífila meva, et felicito i et considero afortunada perquè t'has esforçat en què els teus hàbits vagin lligats amb la teva bellesa, i no em meravella gens, així els déus em guardin, que tothom et desitgi per a si. [...] Perquè a vosaltres us convé d'ésser bones."

⁸⁷ *L'autotorturador*, v. 628: "una mestressa per a mi, un pes feixuc pel meu amo."

*fiunt moribus! Mihi nunc relictis rebus inueniundus est aliquis, labore inventa mea quoi dem bona*⁸⁸. Finalment, Cremes continua parlant d'ella com un objecte de compravenda, en aquest cas, pel contracte de matrimoni entre ell i Clínia. *At ego illi neque do neque despondeo [filiam]*⁸⁹. Antífila és una possessió del seu pare després d'haver-la reconegut, ja que Clínia li ha de demanar permís a ell per a casar-se amb ella. No és vista com un individu amb agència pròpia, tot i que ha viscut sola una temporada i es guanyava la vida teixint i cosint.

Sòstrata és l'esposa de Cremes i la mare de Clitífo i d'Antífila, a qui va abandonar tot just néixer per ordre del seu marit. Encarna la figura d'una matrona: s'ocupa de la llar i cuida altruístament els fills. De fet, Sirus diu d'ella: *Matres omnes filiis in peccato adiutrices, auxilio in paterna iniuria solent esse*⁹⁰. Tanmateix, Cremes la descriu com a *stulta* i desobedient. Primer de tot, la invalida i la titlla d'exagerada i sentimental quan explica els seus problemes. Seguidament, la insulta, dient *tantam esse in animo inscitiam*⁹¹, per no haver seguit les seves ordres i li enumera totes les faltes que ha comès. Cremes es mostra paternalista, arrogant, irrespectuós i impassible. A més, apel·la al dret patern *ius exponendi*, que utilitza per a justificar les seves accions i desacreditar les de Sòstrata:

*Id equidem ego, si tu neges, certo scio, te inscientem atque imprudentem dicere ac facere omnia: tot peccata in hac re ostendis. Nam iam primum, si meum imperium exsequi voluisses, interemptam oportuit, non simulare mortem verbis, re ipsa spem vitae dare. Ad id omitto: misericordia, animus maternus: sino. Quam bene vero abs te prospectumst quod voluisti cogita: nempe anui illi prodita abs te filias planissime, per te vel uti quaestum faceret vel uti veniret palam. Credo, id cogitasti: "quiduis satis est dum vivat modo". Quid com illis agas qui neque ius neque bonum atque aequom sciunt, melius peius, prosit obsit, nil vident nisi quod lubet?*⁹²

Cremes no només critica que Sòstrata no l'hagi obeït, sinó que també la fa responsable de la filla, quan és ell, per llei, qui n'és el representant i protector. A més, va ser ell qui legalment la va abandonar i ara és ell qui legalment la reconeix. De totes maneres, Sòstrata es mortifica i

⁸⁸ *L'autotorturador*, vv. 835-841: "Vet aquí deu mines que ja em costa la meua filla. Faré compte que els vaig donar per la criança; deu més que em seguiran per equipar-la, dos talents que em demanaran després pel seu dot. Que n'exigeixen de coses injustes i dolentes els costums! Ara he de deixar els negocis per buscar algú al qual donar els béns guanyats amb el meu treball."

⁸⁹ *L'autotorturador*, v. 779: "Però jo no li dono ni li prometo la filla."

⁹⁰ *L'autotorturador*, vv. 991-992: "Totes les mares solen ajudar els fills en llurs faltes i els emparen contra els maltractaments del pare."

⁹¹ *L'autotorturador*, v. 630: "Com és possible que hi hagi un cap tan poca-solta?"

⁹² *L'autotorturador*, vv. 631-643: "Encara que ho neguessis, jo sé del cert que tot ho dius i ho fas sense saber-ho ni pensar-ho: tantes són les errades que has fet en aquest cas. Perquè, en primer terme, si volies complir les meves ordres haves de matar la criatura i no pas fingir amb paraules la seva mort i donar-li alhora esperances de vida. Però, deixem això de banda: la llàstima, l'amor maternal... deixem-ho córrer. Pensa si ho has sospesat de bé el que et proposares. Has abandonat del tot la teua filla en mans d'aquella vella i t'has exposat que per culpa teua la prostituís o la vengués a l'encant. Tu degueres pensar: "Em conformaré amb tot mentre visqui". Què es pot fer amb persones que no comprenen el dret, ni la bondat, ni la justícia, i que no estan pel que és millor o pitjor, útil o perjudicial, sinó solament per allò que els plau?"

s'intenta justificar: *Ut stultae et misere omnes sumus religiosae, quom exponendam do illi, de digito anulum detraho et eum dico ut una cum puella exponeret: si moreretur ne expers partis esset de nostris bonis*⁹³.

Fíltera és una dona vella que va acollir Antífila quan Sòstrata li va entregar. És de Corint, per tant, estrangera. Sòstrata emfatitza que és una bona dona amb una lítote: *haud impura*⁹⁴. Menedem diu que és pobra, *anus pauperula*⁹⁵, i Sirus, que es dedicava a treballar la llana: *anus subtemen nebat*⁹⁶. Tanmateix, Clínia creu que ha propiciat que Antífila es prostitueixi per a aconseguir diners, cosa que després es desmenteix: *mater quouis sub imperiost mala, quoi nil iam praeter pretium dulcest*⁹⁷. Ja veiem com a la mínima les dones són considerades avaricioses i immorals.

Pel que fa a les dones esclavitzades, n'hi ha força, però només dues tenen nom. Frígia és una de les esclaves de Baquis, d'origen frigi. Només té dues intervencions brevíssimes al llarg de l'obra, en què obeeix les ordres de Baquis. Textualment només diu: *audiui i memini*.⁹⁸ Càntara és una de les esclaves de Sòstrata i la dida de la llar. La seva funció narrativa és reconèixer que l'anell d'Antífila és un dels béns familiars. Antífila té la seva pròpia esclava, de la qual no en sabem el nom. Ambdues són pobres i treballen la llana. Sirus, després d'haver visitat Antífila mentre Clínia és fora, la descriu: *Praetera una ancillula erat; ea texebat una, pannis obsita, neglecta, immunda inluvie*⁹⁹. A més a més, hi ha el seguici d'esclaves de Baquis, les quals són animalitzades, perquè les anomenen *ancillarum gregem*¹⁰⁰ i Sirus insinua que són extremadament golafres i vividores: *Quid comedent! Quid ebibent!*¹⁰¹

Al final de l'obra, es mencionen dues dones a través de la seva filiació paterna: la filla de Fanòcrates i la d'Arcònides. La primera, la proposa Sòstrata com a pretendent pel seu fill, però ell la rebutja donant a entendre que és lletja: *Rufamne illam virginem, caesiam, sparso ore, adunco naso? Non possum, pater*¹⁰². La segona, la proposa Clitifó i la resta de familiars l'accepten

⁹³ *L'autotorturador*, vv. 649-652: "Com que totes les dones som toixes i profundament supersticioses, quan vaig donar la filla a exposar em vaig treure l'anell del dit i vaig dir que l'exposessin juntament amb la criatura, perquè si es moria, tingués almenys aquesta part dels nostres béns."

⁹⁴ *L'autotorturador*, vv. 629-630: "gens impura"

⁹⁵ *L'autotorturador*, v. 96: "Vella pobreta"

⁹⁶ *L'autotorturador*, vv. 292-293: "La vella filava la trama."

⁹⁷ *L'autotorturador*, vv. 333-334: "la mala peça de la seva mare, que la domina i per a la qual no hi ha res més dolç que el diner."

⁹⁸ *L'autotorturador*, vv. 731-732: "Ho he sentit." i "Me'n recordo."

⁹⁹ *L'autotorturador*, vv. 293-295: "Hi havia demés una petita esclava que teixia amb ella, coberta de draps, malfardada, xeixona."

¹⁰⁰ *L'autotorturador*, v. 245: "ramat d'esclaves"

¹⁰¹ *L'autotorturador*, v. 255: "Oh, i el que menjaran! I el que beuran! "

¹⁰² *L'autotorturador*, vv. 1.060-1.061: "Aquella noia pèl-roja, d'ulls verdosos, de boca ampla i de nas encorbat? No puc, pare." (trad. pròpia)

com a pretendent: *Egommet habeo propemodum quam volo*¹⁰³. A cap de les noies se li pregunta si desitja o no casar-se amb Clitifó.

4.4 L'Eunuc

L'*Eunuchus* de Terenci és una traducció de l'*Εὐνοῦχος* de Menandre, amb l'afegitó de Gnató, el paràsit estereotipat, i de Trasó, el típic soldat fanfarró, trets de la comèdia *Κόλαξ*, també de Menandre. Va ser una de les obres més exitoses de Terenci, fins al punt de representar-se dos cops el mateix dia¹⁰⁴. L'obra tracta sobre els amors entre Tais, una cortesana, i Fèdria, els quals es veuen interromputs durant tres dies. Tais necessita estar amb un altre amant seu, Trasó, perquè li doni una noia que és la seva germana *de facto*, Pàmfil·la. Altrament, Quèrea, el germà de Fèdria, albira Pàmfil·la i se n'enamora. Aleshores, amb l'ajuda del seu esclau Parmenó es disfressa d'eunuc per infiltrar-se sense generar sospites a casa de Tais, ja que prèviament Fèdria l'havia obsequiat amb un eunuc. D'aquesta manera, es cola a l'habitació on han dut a Pàmfil·la i la viola. Finalment, s'evidencia que Pàmfil·la és germana de Cremes i ciutadana d'Atenes. Llavors, ella es casa amb Quèrea i Tais estableix una relació de clientelisme amb Fèdria.

L'obra té 24 personatges, dels quals n'intervenen 14. Hi ha 15 personatges masculins: Fèdria, Quèrea, Trasó, Gnató, Cremes, Antifó, l'amic de Quèrea; Arquidèmides; un vell que entreté Quèrea mentre persegueix Pàmfil·la; Discus, un llibert amic d'Antifó; un vell sense nom; Dorus, l'eunuc real; Parmenó i Sanga, esclaus amb veu; i Sannió, Simalió, Sòrax i Sirisc, esclaus de Trasó sense veu. Hi ha 8 personatges femenins: Tais, Pàmfil·la, Pítias, esclava de Tais; Dòrias, esclava de Pàmfil·la; Sòfrona, dida de Pàmfil·la; l'esclaveta d'Etiòpia, que no té nom; i dues esclaves de Tais que tampoc tenen nom.

¹⁰³ L'*autotorturador*, vv. 1.064-1.065: "Jo ja tinc si fa no fa qui vull." (trad. personal)

¹⁰⁴ Terenci, P. (Vol. II). *op. cit.* (pp. 21-30)

Nº total de personatges_Eunuc

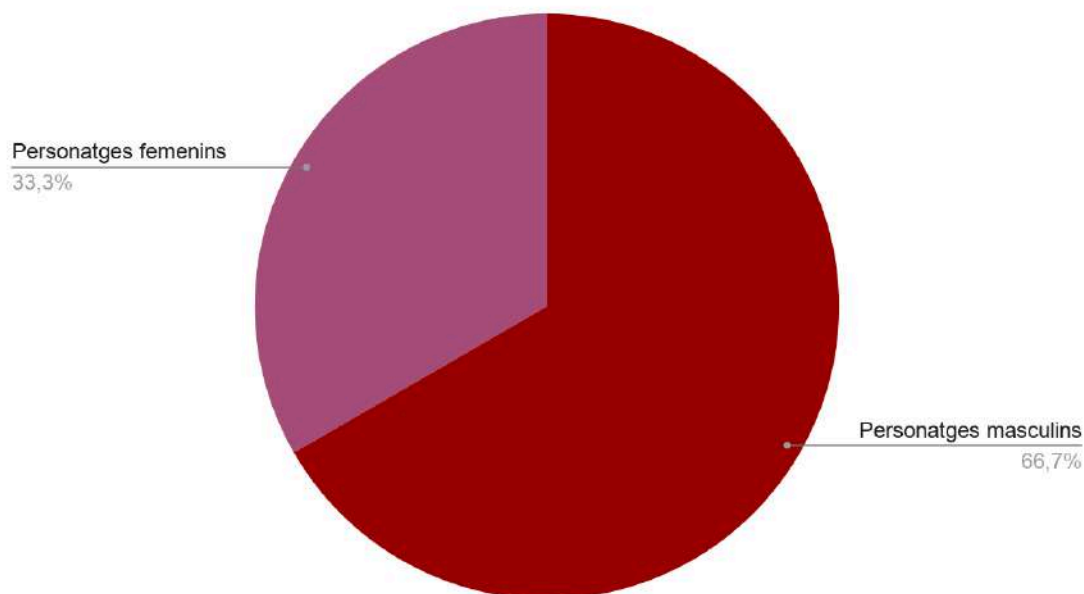

Fig. 5: Nombre total de personatges femenins i masculins de *l'Eunuc*.

L'obra té 1.048 versos, havent tret els 45 versos del pròleg i el vers final del cantor, els quals no afecten la trama. Aproximadament el 30% dels versos són pronunciats per dones, en contraposició del 70% pronunciats per homes. Tot i que els homes encara tenen més veu que les dones, elles han adquirit més veu respecte a les anteriors obres.

Nº total de versos i Intervencions_Eunuc

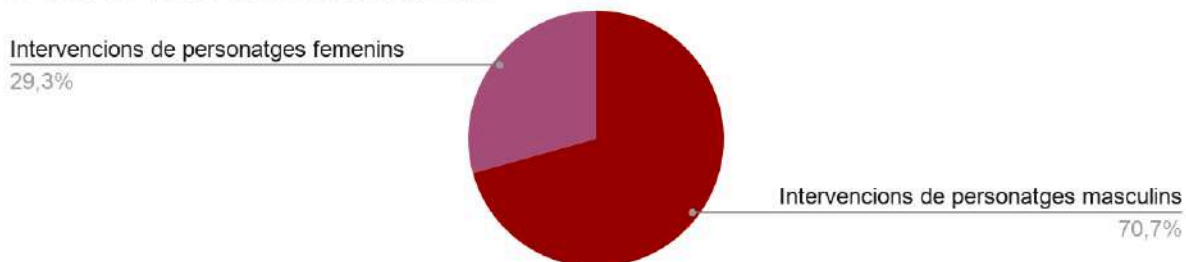

Fig. 6: Nombre total d'intervencions dels personatges femenins i masculins de *l'Eunuc*.

Tais és una *ἑταῖρα* vinguda de l'Àsia Menor que s'ha anat enriquint pel fet d'haver tingut diversos amants. Té una vida opulenta i diverses esclaves al seu servei. La seva bellesa és elogiada pels homes: CH. *estne, ut fertur, forma?* PA. *Sane*¹⁰⁵. Entre tots els amants, prefereix a Fèdria, el qual està perdudament enamorat d'ella, com bé mostra aquest vers: *Totus, Parmeno, tremo horreoque, postquam aspexi hanc*¹⁰⁶. Tanmateix, no té pèls a la llengua si se sent traït per ella:

¹⁰⁵ *L'eunuc*, v. 361: "Quèrea: És tan bonica com diuen? Parmenó: Ja ho crec!"

¹⁰⁶ *L'eunuc*, vv. 83-84: "Tot jo tremolo i sento esgarrifances, Parmenó, d'ençà que l'he vista."

*nunc ego et illam scelestam esse et me miserum sentio: et taedet et amore ardeo*¹⁰⁷. Tais prefereix allunyar-se del seu estimat Fèdria per a aconseguir salvar sa germana. Té més pes, doncs, la sororitat. A part de ser l'objecte de desig de Fèdria, també és el de Trasó: *Quanto minus spei est, tanto magis amo*¹⁰⁸. Ell, quan no la pot posseir, s'omple d'ira i vol fer-li mal, tant a ella com a Pàmfila: *Virginem eripiam. [...] Male mulcabo ipsam*¹⁰⁹. Altrament, Parmenó critica durament les prostitutes, dient que són polides de cara enfora i ronyoses portes endins:

*Me repperisse quo modo adolescentulus meretricum ingenia et mores posset noscere mature, ut quom cognorit perpetuo oderit. Quae dum foris sunt nil videtur mundius, nec mage compositum quicquam nec magis elegans quae cum amatore quom cenant ligurriunt. Harum videre inluviem, sordes, inopiam, quam inhonestae solae sint domi atque avidae cibi, quo pacto ex iure hesterno panem atrum vorent, nosse omnia haec salus est adolescentulis.*¹¹⁰

Pàmfila és la *soror de facto* de Tais, ja que va ser acollida per la seva mare com una filla més. Això no obstant, és la germana perduda de Cremes, la qual va ser segrestada fa anys. Tais vol que Pàmfila es reuneixi amb la seva família biològica, sobretot perquè estigui emparada legalment: *Hanc tibi dono do neque repeto pro illa quicquam abs te preti*¹¹¹. Tanmateix, la tracta com un objecte passiu, ja que en cap moment li pregunta què vol o no vol fer. Malgrat el desig de Tais, com que era considerada legalment una esclava, Pàmfila era propietat del seu oncle, el parent masculí més proper, i ell la va vendre un cop morta la mare de Tais:

*Ibi tum matri parvolam puellam dono quidam mercator dedit ex Attica hinc abreptam. [...] Mercator hoc addebat: e praedonibus, unde emerat, se audisse abreptam e Sunio. Mater ubi accepit, coepit studiose omnia docere, educere, ita uti si esset filia. Sororem plerique esse credebant meam. [...] mater mea illic mortuast nuper; eius frater aliquantum ad remst avidior. is ubi esse hanc forma videt honesta virginem et fidibus scire, pretium sperans ilico producit, vendit.*¹¹²

¹⁰⁷ *L'eunuc*, v. 72: "Ara m'adono que ella és una pèrfida i jo un desventurat: alhora en sento fàstic i cremo d'amor."

¹⁰⁸ *L'eunuc*, v. 1.053: "Com menys esperança hi ha, més l'estimo"

¹⁰⁹ *L'eunuc*, vv. 773-774: "M'emportaré la noia. [...] I Tais mateixa l'apallissaré."

¹¹⁰ *L'eunuc*, vv. 931-940: "He fet per manera que el xicot conegués aviat el caràcter i els costums de les meretrus, perquè coneixent-los per sempre més els avorreixi. Quan elles són fora de casa, no hi ha res més polít que elles, ni més ben apariat ni més distingit, i quan sopen amb l'amic són totes llamenqueria; mentre que quan un veu la brutícia, la xeixoneria i la misèria d'aquestes dones, el fàstic que fan quan són a casa, i tan golafres, i com devoren el pa moreno remullat amb el suc del dia abans... Saber tot això altre és la salvació dels joves."

¹¹¹ *L'eunuc*, v. 749: "Jo et faig present de la noia i no et reclamo preu de cap mena per ella."

¹¹² *L'eunuc*, vv. 108-135: "Aleshores un mercader va fer donar a la meua mare una nena robada d'aquí, de l'Àtica. [...] El mercader afegia haver sentit dels pirates als quals l'havia comprada, que havia estat robada a Súnion. La mare, així que la va rebre, es posà a ensenyar-la de tot amorosament i a educar-la, com si fos filla d'ella. Molts es pensaven que era germana meua. [...] No fa gaire que la meua mare va morir allí baix; i el germà d'ella, que és força ganyó, en veure que la noia era bonica i que sabia tocar la lira, va pensar que en trauria un bon preu i tot seguit la va posar en venda i se la va vendre."

Tot i ser d'origen lliure i atenès, és tractada pels homes com un regal, *hoc munere*¹¹³, i com una esclava, *mancupium*¹¹⁴, i, també, com un objecte d'entreteniment, ja que sap tocar la lira. De fet, Trasó diu en boca de Dòrias: "*puere, Pamphilam accerse ut delectet hic nos.*"¹¹⁵

Pel que fa al feu físic, Parmenó diu que és preciosa: *Papae! Facie honesta! [...] Haec superat ipsam Thaidem*¹¹⁶. Quèrea se sent atret sexualment per Pàmfila, ja que, segons ell, és més maca que les dones autòctones de la ciutat, cosa que demostra que Quèrea creu que les dones són objectes per al plaer masculí.

CH. *O faciem pulchram! deleo omnis debinc ex animo mulieres: taedet cotidianarum harum formarum. [...] Amo. [...] Haud similis virgost virginum nostrarum, quas matres student demissis umeris esse, vincto pectore, ut gracilae sient. siquae habitior paullo pugilem esse aiunt, deducunt cibum: tam etsi bonast natura, reddunt curatura iuncea. [...] Nova figura oris. [...] Color verus, corpus solidum et suci plenum. [...] Anni? Sedecim.*
PA. *Flos ipse.* CH. *Ipsam hanc tu mihi vel vi vel clam vel precario fac tradas: mea nil refert dum potiar modo. [...] CH. obsecro hercle, Parmeno, fac ut potiar.*¹¹⁷

Com hem vist, Quèrea desitja Pàmfila amb tota la seva ànima i li demana a Parmenó que l'ajudi a estar amb ella, sense tenir en compte l'opinió de la noia. Aleshores, l'esclau ordeix un pla perquè Quèrea s'hi pugui acostar sense aixecar sospites. Fa que es disfressi d'eunuc i pugui entrar a la cambra de Pàmfila. Llavors, Quèrea relata al seu amic Antifó com l'ha violat, sense ser explícit, com si hagués estat el millor moment de la seva vida i sense adonar-se del mal que ha comès a la noia. A més, menciona el mite de Júpiter i Dànae, en què el déu va fecundar Dànae transformat en una pluja d'or. Mitjançant l'actitud de Júpiter, Quèrea justifica l'abús sexual contra noies.

hoc gaudium [...] laetus sim [...] rogas? viderem audirem essem una quacum cupiebam, Antipho. [...] [Thais] edicit ne vir quisquam ad eam adeat et mihi ne abscedam imperat; in interiore parti ut maneam solus cum sola. [...] Dum adparatur, virgo in conclavi sedet suspectans tabulam quandam pictam: ibi inerat pictura haec, Iovem quo pacto Danaae misisse aiunt quondam in gremium imbrem aureum. Egomet quoque id spectare coepi, et quia consimilem luserat iam olim ille ludum, inpendio magis animus gaudebat mihi,

¹¹³ *L'eunuc*, v. 269: "aqueix present"

¹¹⁴ *L'eunuc*, v. 274: "esclava"

¹¹⁵ *L'eunuc*, vv. 624-625: "'Ep, noi, ves a buscar Pàmfila, que vingui a divertir-nos.'"

¹¹⁶ *L'eunuc*, vv. 229-231: "Diantre! Bella fesomia! [...] Si està millor que la mateixa Tais!"

¹¹⁷ *L'eunuc*, vv. 296-362: "Quèrea: Quina cara més bonica! D'aquí endavant esborro totes les dones del meu cor; estic cansat de les belleses banals. [...] Estic enamorat! [...] No es tracta d'una noia com aqueixes noies nostres, que les mares s'enginyen a fer estretes d'espatlles i encongides de pit, perquè estiguin primes. Si n'hi ha alguna de complexió un xic més forta que les altres, ja diuen que és un atleta i li escatimen el menjar. Encara que sigui de bon natural, la fan tornar com una canya. [...] Té una cara, com no n'hi ha. [...] Color natural, revingudeta, plena d'ufana. [...] Quants anys? Setze. Parmenó: La flor, pròpiament. Quèrea: Aqueixa flor tu me l'has de fer heure, per força o d'amagat o a còpia de precs. Tant se me'n dona com, mentre sigui meva. [...] Et prego, per Hèrcules, Parmenó, que me la facis posseir."

*deum sese in hominem convortisse atque in alienas tegulas venisse clanculum per inpluvium fucum factum mulieri. [...] Ego homuncio hoc non facerem? Ego illud vero ita feci, ac lubens! [...] Interea somnus virginem opprimit. Ego limis specto sic per flabellum clanculum; simul alia circumspecto, satin explorata sint. video esse. Pessulum ostio obdo. [...] An ego occasionem mi ostentam, tantam, tam brevem, tam optatam, tam insperatam amitterem?*¹¹⁸

Pítias, una de les esclaves de Tais, explica què ha succeït. *am istic vitiavit miser*¹¹⁹. De fet, el verb que en llatí s'empra per a referir-se a les violacions és *vitio*, que literalment significa “espatllar”. Per tant, insinua que si una dona ha estat violada ja no és un objecte apte per al matrimoni per ser un bé defectuós. Per això, vol castigar el culpable:

*Vbi ego illum scelerosum misera atque inpium inveniam? aut ubi quaeram? Hoccin tam audax facinus facere esse ausum! [...] Quin etiam insuper scelus, postquam ludificatust virginem, vestem omnem miserae discidit, tum ipsam capillo conscidit. [...] Virgo ipsa lacrumat neque, quom rogites, quid sit audet dicere.*¹²⁰

Cal mencionar que el verb *ludificor* significa literalment “burlar-se”, com si el violador hagués jugat amb la noia. L'esclava Dòrias també ho veu com un sacrilegi: *Tam infandum facinus, mea tu, ne audivi quidem*¹²¹.

Pítias, tot i ser comprensiva amb el dolor de Pàmfila, és menyspreada i insultada repetidament per Tais, cosa que demostra la jerarquia de classe:

Pergin, scelesta, mecum perplexe loqui? "Scio... nescio... abiit... audivi... ego non adfui." Non tu istuc mihi dictura aperte es quidquid est? [...] Quid ais, venefica? [...] Quid ais, sacrilega? [...] Scelesta, ouem lupo commisisti. [...] Quid illo faciemus, stulta? [...] Abin

¹¹⁸ *L'eunuc*, vv. 552-605: “Aquest goig [...] la meua felicitat [...] I ho preguntes? Veure, sentir, estar plegats amb la que estimo, Antifó. [...] [Tais] prescriu que cap home no s'acosti a la noia, i m'ordena que no m'aparti i que m'hi estigui a soles, en una habitació interior. [...] Mentre el preparen, la noia seu al conclave i lleva els ulls a una certa taula pintada: en ella hi havia representat Júpiter com enviava una pluja d'or, segons conten d'altres temps, damunt la falda de Dànae. Jo mateix em poso a contemplar la pintura i, veient que Júpiter havia ja jugat en altre temps una passada semblant, tant més s'eixamplava d'alegria el meu cor: que tot un déu s'hagués convertit en home i, venint secretament per la teulada, s'hagués escorregut pel pati a casa d'altri per enganyar una dona. [...] I jo, un trist mortal, no ho havia de fer? Ben bé que ho he fet, i de bona gana. [...] Entretant, el son s'apodera de la noia. Jo miro de reüll, furtivament, entre les barnilles del ventall, així; a la vegada dono una mirada a l'entorn per si està tot segur. Veig que sí. Poso el forrellat a la porta! [...] És que havia de deixar perdre una ocasió tal, que se'm presentava, tan breu, tan a gust, tan inesperada?”

¹¹⁹ *L'eunuc*, v. 953: “Aquest miserable l'ha violat.” (trad. pròpia)

¹²⁰ *L'eunuc*, vv. 643-659: “On el trobaré, desventurada, aquest malvat, aquest sacríleg? On el buscaré? Que hagi gosat a cometre tan atrevida malvestat? [...] Damunt d'això, el criminal, després d'abusar de la noia, li ha esquinçat tots els vestits, desventurada, i li ha arrencat els cabells. [...] La noia es desfà en llàgrimes i, quan li ho preguntes, no gosa dir què té.”

¹²¹ *L'eunuc*, v. 664: “Mai no havia sentit a contar, estimada meua, una malifeta tan infame.”

A més, el nom de Pítias prové de Πυθία, la sacerdotessa que professava els oracles al temple de Delfos. Tot i que era un antropònim grec comú, l'autor el podia haver triat per les seves connotacions culturals perquè, com els oracles enigmàtics de la Pítia, l'esclava narra la violació de manera ambigua, indirecta i sense ser prou explícita. Cal afegir que Pítias és increïblement astuta, ja que aconsegueix enganyar Parmenó fent-li creure que el seu amo serà castrat com a càstig. Per això, ell també la insulta: *Quid est, inepta? [...] Ehem quid dixit, pessuma? [...] scelus, nos inridere?*¹²³

Tais decideix perdonar el crim de Quèrea, sigui per evitar maldecaps, sigui per empatia amb el noi: *Et pol propterea mage nunc ignosco tibi. Non adeo inhumano ingenio sum, Chaerea, neque ita inperita ut quid amor valeat nesciam*¹²⁴. Quèrea elogia Tais per haver-li donat Pàmfila: *Nil est Thaide hac, frater, tua dignius quod ametur; ita nostrae omnist faultrix familiae*¹²⁵. Tais actua com una dona mediatra i moral, com si fos una veritable matrona romana. Finalment, s'explica que *Thais patri se commendavit, in clientelam et fidem nobis dedit se*¹²⁶. En conseqüència, Tais comença una relació de clientelisme i concubinat amb Fèdria, de manera que ella està controlada i alhora protegida per ell. De fet, Tais és estrangera no es pot casar amb Fèdria per la llei del 451 aC. Amb el concubinat, Tais guanya estabilitat i Fèdria aconsegueix tenir Tais sota el seu domini.

Dòrias és una de les esclaves de Tais, provinent de territoris doris. Aconsella a Pítias que calli sobre la violació per a evitar problemes: *Tu pol, si sapis, quod scis nescis neque de eunucho neque de vitio virginis. Hac re et te omni turba evolves et illi gratum feceris*¹²⁷. Això reflecteix que moltes de les víctimes d'abusos callen per por de patir més calvaris.

Sòfrona és una esclava que havia sigut la dida de Pàmfila. Ella és l'encarregada de reconèixer que Pàmfila és d'origen lliure. Només intervé per a acatar les ordres de Cremes: CH. *Move vero ocus te nutrix*. SO. *Moveo*. CH. *Video, sed nil promoves*¹²⁸. Malgrat ser d'edat avançada, Cremes no

¹²² *L'eunuc*, vv. 817-861: "Continues, mala peça, parlant-me amb embulls? "Ho sé, no ho sé, se n'ha anat, ho he sentit a dir, jo no hi era." No acabaràs de dir-me clarament què és el que hi ha? [...] Què dius, bruixa? [...] Què dius, sacrílega? [...] Mala peça, has confiat l'ovella al llop. [...] I què en farem d'aquest home, ximpleta? [...] Fes-te enllà, boja!"

¹²³ *L'eunuc*, vv. 1.007-1.018: "Què és això, poca-solta? [...] Què has dit, dolentíssima? [...] pocavergonya, de riure't de nosaltres?" (trad. mínimament modificada)

¹²⁴ *L'eunuc*, vv. 879-881: "I a això es deu, per Pòl-lux, que de més bona gana et perdoni. No soc de cor tan inhumà, Quèrea, ni tan novençana que no conegui la força de l'amor."

¹²⁵ *L'eunuc*, vv. 1.051-1.052: "No hi ha persona més digna de ser estimada, germà, que la teva Tais: tant de bé ha obrat per a tota la nostra família."

¹²⁶ *L'eunuc*, v. 1.038: "Tais s'ha encomanat al pare i s'ha posat sota la nostra clientela i protecció."

¹²⁷ *L'eunuc*, vv. 721-723: "Dòrias: Si ets prudent, per Pòl-lux, faràs com si no sabessis el que saps ni de l'eunuc ni de la deshonra de la noia. Així et desempallegaràs de maldecaps i et guanyaràs el seu agraïment."

¹²⁸ *L'eunuc*, vv. 912-913: "Cremes: Mou-te més de pressa dida. Sòfrona: Sí, senyor. Cremes: Ja ho veig, però no avances gens."

entèn que es mogui sense agilitat.

L'esclaveta d'Etiòpia és un regal que Fèdria fa a Tais juntament amb l'eunuc: *nonne ubi mi dixti cupere te ex Aethiopia ancillulam, relictis rebus omnibus quaesivi?*¹²⁹ El fet de ser d'una terra allunyada d'Atenes fa que sigui considerada com un objecte exòtic i com un premi ostentós. A més, l'anomenen *ancillulae*, diminutiu d'*ancilla*, cosa que demostra que és inferior que les esclaves dels territoris hel·lens. Trasó la menysprea encara més quan diu que només val tres mines, ja que el preu d'una bona esclava eren almenys 20 mines. El fet de ser tractada com un objecte estranger, exòtic, de poc valor i sense un nom propi és el sùmmum de la deshumanització envers les esclaves. Cal afegir que a l'obra es mencionen dues esclaves que acompanyen Tais a sopar amb Trasó, de les quals no en sabem ni el nom. També hi ha diverses esclaves a la casa de Tais, però tampoc no en sabem el nom ni les podem comptabilitzar.

4.5 Relació entre els personatges femenins i el context sociocultural

En les comèdies de Terenci, els personatges femenins són el motor narratiu, ja que els personatges masculins es deleixen, pateixen i actuen per les dones. Això podria ser un reflex de les inquietuds patriarcals de perdre la dominació de l'*statu quo* en forma de burla. Malgrat això, els personatges femenins no tenen ni una trama ni una agència pròpies, pel fet que són pràcticament sempre passives.

Pel que fa a la quantitat de personatges, n'hi ha equilibradament tant de masculins com de femenins, però, quan ens fixem en les intervencions que pronuncien, hi ha una clara predominança dels discursos masculins. Tant en *La Noia d'Andros*, *L'Autotorturador* i *L'Eunuc*, els homes parlen el 65% de les vegades o més. Cal afegir que els actors solien ser íntegrament homes i que l'escriptor també era un home. Per tant, la veu real de les dones és pràcticament inexistent.

La majoria dels personatges femenins són esclaves. Moltes ocupen el rol de dida o de criada domèstica. La majoria són estrangeres, provinents de l'Àsia Menor, les illes Cíclades o el nord d'Àfrica. Això es pot relacionar amb el gran mercat d'esclaus de Delos del s. II aC, el qual es lucrava de vendre presoners de guerra i persones segrestades. Moltes d'elles es limiten a obeir ordres dels seus amos o mestresses i reben càstigs o insults si els amos estan descontents amb elles. Per exemple, Tais llança un eguitzell d'insults a Pítias quan l'esclava intenta protegir Pàmfila després de la violació. Això demostra que té més pes la diferència de classe que la de gènere en la discriminació i el menyspreu. Ara bé, és cert que Sòstrata és insultada i invalidada de la mateixa manera pel seu marit, Cremes, un clar exemple de violència de gènere.

¹²⁹ *L'eunuc*, vv. 165-167: "Quan em vas dir que desitjaves una criadeta d'Etiòpia, no ho vaig deixar tot per a buscar-te-la?"

Les dones que tenen agència a l'obra són les meretrios o *ἐταίραι*, ja que, tot i ser estrangeres, han ascendit socialment mantenint relacions amb homes, fins al punt d'aconseguir un bon patrimoni, tant en béns materials com en serventes. Elles tenen un gran poder de decisió i són capaces de manipular els homes com volen. Un clar exemple és Tais, que fa veure que estima Trasó per a aconseguir Pàmfila. Tanmateix, les prostitutes són escarnides socialment i considerades avaricioses, gasives, enganyoses i immorals perquè es venen el cos i no es comporten de la manera que s'espera d'una dona. És a dir, no es queden casa treballant la llana ni es vesteixen discretes quan surten a l'exterior. Pel que fa al seu físic, és elogiat per ser bell i encantador i, alhora, criticat per ser sensual i ostentós per mostrar-se públicament amb joies i perfums, cosa que passa amb Baquis. En canvi, s'elogien les dones humils, silencioses i treballadores, com és el cas d'Antíflia, que Terenci usa com a model moral.

Les dones més passives i objectificades de les obres són les *virgines* i les *ancillulae*, ja que, tot i que les primeres són lliures per naixement, ambdues són tractades pràcticament igual. No tenen ni veu ni poder de decisió i estan sotmeses a un *κύριος*, que les pot donar en matrimoni –literalment– o vendre. L'assumpte clau és que no tenen recursos econòmics, cosa que provoca que no tinguin cap poder de decisió per a lluitar pels seus interessos. En canvi, les meretrios o les matrones almenys posseeixen unes quantes riqueses. A més a més, els noms de les *virgines* estan sempre relacionats etimològicament amb el verb *φιλέω*, com per exemple Filúmena, en grec *Φιλουμένη*. Aquesta etimologia ens indica que estan pensades per a ser objectes amoris o d'entreteniment per a sadollar el desig masculí. Per torna, les noies no estan emparades davant la violència sexual, ja que, per una banda, els agressors no són castigats i, per altra banda, es considera que una dona violada està “espatllada” i que no es pot casar lliurement. Per tant, en la majoria dels casos la víctima es veu obligada a casar-se amb l'agressor, com és el cas de Pàmfila i Quèrea.

5. CONCLUSIONS

En aquest treball, he il·lustrat i quantificat la discriminació i la violència que pateixen les dones en *La Noia d'Andros*, *L'Autotorturador* i *L'Eunuc* de Terenci, tot relacionant-la amb el seu context politicosocial. En primer lloc, he explicat punt per punt el context sociocultural de les dones a l'Atenes clàssica i la Roma republicana, per després entendre millor les situacions dels personatges femenins en les obres. En segon lloc, he analitzat les obres en detall, tant quantitativament com qualitativa. Per una banda, he quantificat el nombre de personatges per gènere i les seves intervencions al llarg de l'obra. Amb aquesta anàlisi he demostrat que la presència masculina és similar a la femenina, però que el discurs masculí ocupa més del 65% dels versos. Per altra banda, he analitzat diferents constants narratives envers les dones: la deshumanització, l'aspecte físic, la conducta i els insults. Les dones, principalment les esclaves i les noies, són altament deshumanitzades, i objectificades, fins al punt que les esclaves reben una gran quantitat d'insults i les noies pateixen agressions sexuals. De fet, sempre es descriu l'aspecte físic de les dones que desperten desig masculí, siguin meretrus o noies en edat de casament. La conducta de les dones és elogiada si respecta el *mos maiorum* i la *pudicitia*, però és durament criticada si no els respecta. Conclo, doncs, que les comèdies de Terenci, malgrat la *vis comica*, reflecteixen perfectament el masclisme estructural de la societat grecoromana.

Com a possibles línies d'investigació futures, es podria fer una anàlisi dels personatges femenins de totes les obres de Terenci tot comparant la presència i la qualitat de les dones entre les obres. Altrament, també es podrien comparar les obres de Terenci amb fragments de Menandre o d'altres autors de la Comèdia Nova grega. A més a més, es podrien comparar els personatges femenins de Terenci amb els d'una selecció de les obres de Plaute.

6. BIBLIOGRAFIA

6.1 Fonts primàries

Epigraphik-Datenbank Clauss / Slaby (EDCS).

<https://edcs.hist.uzh.ch/en/search?edcs-id=EDCS-09600221> [Recuperat el 15/06/2026]

Epigraphik-Datenbank Clauss / Slaby (EDCS).

<https://edcs.hist.uzh.ch/en/search?searchtext1=Postumia+Matronilla&language=la>

[Recuperat el 15/06/2026]

Hesíode. *Teogonia, Els treballs i els dies*. (Joan Castellanos, Trad., 2012). Barcelona: La Magrana.

Hesiod. *Works and Days*.

<https://scaife.perseus.org/reader/urn:cts:greekLit:tlg0020.tlg002.perseus-grc2:49-70>

[Recuperat el 19/06/2026]

Terenci, P. *Comèdies: Àndria, El botxí de si mateix*. (Vol. I). (P. Coromines, Trad., 1936). Fundació Bernat Metge, Barcelona.

Terenci, P. *Comèdies: L'eunuc*. (Vol. II). (P. Coromines, Trad., 1956). Fundació Bernat Metge, Barcelona.

Terenci, P. *Comèdies: Formiό*. (Vol. III). (J. Coromines, Trad., 1958). Fundació Bernat Metge, Barcelona.

Terenci, P. *Comèdies: La sogra, Els germans*. (Vol. IV). (J. Coromines, Trad., 1960). Fundació Bernat Metge, Barcelona.

6.2 Fonts secundàries

Alberich, J. & Ros, M. (1993). *La transcripció dels noms propis grecs i llatins*. Barcelona: Biblioteca Universitària. Enciclopèdia Catalana.

Beard, M. (2016). *SPQR A History of Ancient Rome*. London: Profile Books.

Chatelard, A., & Stevens, A. (2016). "Women as legal minors and their citizenship in Republican Rome". *Clio. Women, Gender, History*, 43, 24–47.
<https://www.jstor.org/stable/26242541> [Recuperat el 07/03/2026]

González, P. (2021). *SOROR Mujeres en Roma*. Madrid: Desperta Ferro Ediciones.

- Gruen, E. S. (1984). Philhellenism: Culture and Policy. Dins de: *The Hellenistic World and the Coming of Rome*. (pp. 250-272) University of California Press.
- McClure, L. K. (2020). *Women in Classical Antiquity from Birth to Death*. Wiley-Blackwell.
- Rawson, B. (2006). Finding Roman Women. Dins de: *A Companion to the Roman Republic*. (pp. 325-341) Blackwell Publishing.
- Rosillo, C. (2026). *ROMANAS Voces Rescatadas*. Madrid: Desperta Ferro Ediciones.
- Terencio, P. *Comedias: La Andriana, El Eunuco*. (Vol. I). (Introducción: pp. IX-LIV). (Lisardo Rubio, Trad., 1957). Barcelona: Alma Mater.

7. ANNEXOS

7.1 Índex d'imatges

1. Retrat de Terenci, datat el s. IX dC, Ms. BAV, *Vat. Lat.* 3868, fol. 2r.
https://es.wikipedia.org/wiki/C%C3%B3dice_del_Terencio_Vaticano
[Recuperat el 9/5/2026]

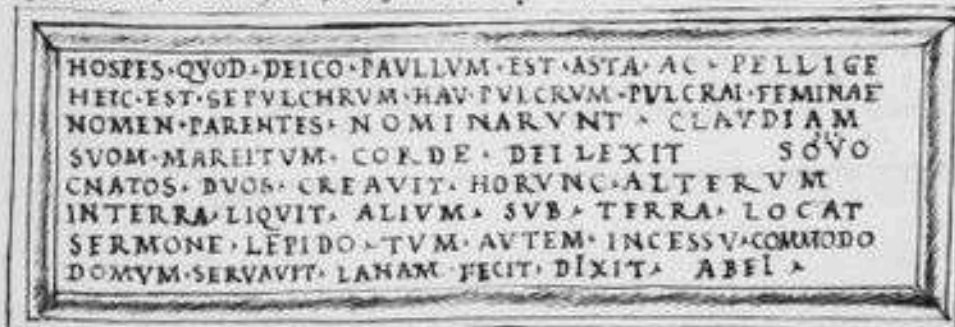
D M
 CONDITVS HIC AMOR EST DICTVS DENOMINE PATRIS
 HEV MISER PATRIS CONDITVS HIC AMOR EST
 GALLIA QVEM GENVIT DE GENTE NOVE M POPVLIANA
 ITALIA TERRA TEGIT GALLIA QVEM GENVIT
 NOBILIS INGENIO DOCVIT IVS ENCLYTA ROMA
 OPPETIT FATIS NOBILIS INGENIO
 LAESERIS HVNC TV MVLV M SI QVISQVAM INEARTARA PERGAS
 AT QVEXPERTS TV MVLL LAESERIS HVNC TV MVIVM

D M
 CLAVDIAE FAVS
 TAE V AN XXIII
 VOTES AVG NLIB
 CONIUGI OPTIME
 BENE PSE MIRENT
 FECIT ET SIBI ET
 SVIS POSTERISQFOR

PRIVS HVNC TITVLVM MATRI TV NATA DICASSES
 QVAM MATER MISERAE HVNC TIBI NATA FECIT
 BIS SENOS COMPLETAM ANNOS TE FILIA MATRI
 FAXIT VIT MISERAE MORTIS INQVA DIES
 OPTESTOR MANES MIRITAE SANCTAE V PATRONAE
 ET COMITAE COR VT LEVI TERRA TEGAT TV MVLO

Nella casa del Corio, la quale fu tolta dalla Regione Transmontana da' appiedi del monte Cesio,

HOSPES QVOD DEICO PAVLIVM EST ASTA AC PELLIGE
 HEIC EST SEPVLCHRVM HAV TVLCRVM TVLCRAE FEMINAE
 NOMEN PARENTES NOMINARVNT CLAVDIAM
 SVOM MAREITVM CORDE DEILEXIT SOVO
 CNATOS DVOS CREAVIT HORVNC ALTERVM
 INTERRA LIQVIT ALIVM SVB TERRA LOCAT
 SERMONE LEPIDO TVM AVTEM INCESSV COMATODO
 DOMVM SERVAVIT LANAM FECIT DIXIT ABEL

2. Epitafi de Clàudia Fausta, datat c. 135-120 aC, Roma. (EDCS-09600221)
<https://edcs.hist.uzh.ch/en/search?edcs-id=EDCS-09600221> [Recuperat el 10/06/2026]

3. Inscripció d'Àmica i Detfri sobre una teula, datat c. 100 aC, santuari de Pietrabbondante, Itàlia. (CIL 1.3556a). <https://cil.bbaw.de/ace/id/KO0021790> [Recuperat el 15/06/2026]

4. *Pandora*, oli sobre tela, de John William Waterhouse, 1896. [https://ca.wikipedia.org/wiki/Pandora_\(Waterhouse\)](https://ca.wikipedia.org/wiki/Pandora_(Waterhouse)) [Recuperat 26/06/2026]

5. *La sacerdotessa de Delfos*, oli sobre tela, de John Collier, 1891.
<https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=1077695>[Recuperat 26/06/2026]

6. Escultura d'una Vestal al fòrum romà, al costat de la casa de les Vestals i del temple de Vesta, datada el s. II dC. <https://ca.wikipedia.org/wiki/Vestal>
[Recuperat el 20/06/2026]

7. Lècit de terracota que mostra dones que teixeixen llana, atribuït al pintor Amasis, datat c. 550-530 aC, trobat a l'Àtica. Custodiat actualment a *The Metropolitan Museum of Art*, Nova York. <https://www.metmuseum.org/es/art/collection/search/253348>
[Recuperat el 20/06/2026]

8. Lècit de terracota que mostra una processó nupcial cap a casa del nuvi, atribuït al pintor Amasis, datat c. 550-530 aC, trobat a l'Àtica. Custodiat actualment a *The Metropolitan Museum of Art*, Nova York. <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/254843> [Recuperat el 20/06/2026]

9. Cílix de ceràmica roja. Hetera –identificada pel vestit i la lira– i el seu amant, datat el s. V aC, trobat a l'Àtica. Custodiat actualment a *The British Museum*, Londres. <https://www.britishmuseum.org/collection/image/325413001> [Recuperat el 20/06/2026]

7.2 Traduccions pròpies

Obra d'Hesíode:

Ἔργα καὶ Ἡμέραι	Els treballs i els dies
Ἰαπετιονίδη, πάντων πέρι μήδεα εἰδώς, χαίρεις πῦρ κλέψας καὶ ἐμὰς φρένας ἥπεροπέυσας, σοὶ τ' αὐτῷ μέγα πῆμα καὶ ἀνδράσιν ἐσσομένοισιν. τοῖς δ' ἐγὼ ἀντὶ πυρὸς δώσω κακόν, ὃ κεν ἅπαντες τέρπωνται κατὰ θυμὸν ἐὼν κακὸν ἀμφαγαπῶντες. (vv. 54-58)	[Zeus va dir a Prometeu:] “Fill de Jàpet, coneixedor dels designis sobre totes les coses, t'alegres d'haver-me robat el foc i d'haver enganyat la meva ment, però per a tu i per als homes serà una gran calamitat . Jo els donaré un mal terrible a canvi del foc, que els serà plenament plaent i estimat en el seu ànim, però serà la seva perdició .” (trad. pròpia)

Obres de Terenci:

Simo: *sed postquam amans accessit pretium pollicens unus et item alter, ita ut ingeniumst omnium hominum ab labore procliue ad lubidinem, accepit condicionem, dehinc quaestum occipit:*

Simó: però més endavant un primer amant se li va presentar tot oferint-li un bon preu i després un altre. Llavors es va inclinar del treball al plaer, tal com fa el caràcter humà. Així doncs, va acceptar l'oferta, i d'aquí en va començar un negoci.

Andria, vv. 75-79, trad. pròpia.

Simo: *Hac fama [bona Pamphilis] impulsus Chremes ultro ad me venit, unicam gnatam suam cum dote summa filio uxorem ut daret.*

Simó: Aquesta [bona] fama [del meu fill] va impulsar Cremes a venir per pròpia iniciativa a donar-me la seva filla única com a esposa per al meu fill amb un dot sumptuós.

Andria, vv. 99-101, trad. pròpia.

Crito: *quae sese inhoneste optavit parere hic ditias potius quam honeste in patria pauper viveret.*

Critó: Ella va optar per guanyar aquí riqueses deshonestament en comptes de viure pobra a la seva pàtria honestament.

Àndria, v. 797. trad. pròpia.

Clitifo: *Rufamne illam virginem, caesiam, sparso ore, adunco naso? Non possum, pater.*

Clitifó: Aquella noia pèl-roja, d'ulls verdosos, de boca ampla i de nas encorbat? No puc, pare.

El botxí de si mateix, vv. 1.060-1.061, trad. pròpia.

Thais: *Ibi tum matri parvolam puellam dono quidam mercator dedit ex Attica hinc abreptam.*

[...] *Mater mea illic mortuast nuper; eius frater aliquantum ad remst avidior. is ubi esse hanc forma videt honesta virginem et fidibus scire, pretium sperans ilico producit, vendit.*

Tais: Allí, un comerciant va donar a la meva mare una nena petita raptada de l'Àtica, d'aquí, com a regal. [...] Fa poc que la meva mare va morir allí; i el seu germà, que és extremadament cobejós de diners, va veure que la noia era de bell aspecte i que sabia tocar la lira. Aleshores, esperant treure'n un bon preu, la va oferir com a producte i la va vendre.

L'eunuc, vv. 108-135, trad. pròpia.

Phaedria: *nonne ubi mi dixti cupere te ex Aethiopia ancillulam, relictis rebus omnibus quaesivi?*

Fèdria: Quan em vas dir que desitjaves una esclaveta d'Etiòpia, no ho vaig deixar tot per aconseguir-te-la?

L'eunuc, vv. 165-167, trad. de Pere Coromines modificada per mi.

Pythias: *am istic vitiavit miser.*

Pítias: Aquest miserable l'ha violat.

L'eunuc, v. 953, trad. pròpia.

7.3 Summary

Virgo and *Ancillula*: two sides of the same discrimination.

A Quantitative and Qualitative Analysis of Female Characters in Terence's
Andria, *The Self-Tormentor* and *The Eunuch*.

This essay aims to analyze the female characters in three of the works of Publius Terentius Afer, a comedy writer from the 2nd century BCE, to demonstrate with empirical data the discrimination and violence that women suffer. The works I examine are the poet's first performances: *Andria*, *The Self-Tormentor* and *The Eunuch*. Firstly, I explain the historical context of Republican Rome and, then, I relate it to the genre of Roman comedy and the figure of Terence. Secondly, I deal with the figure of women in the socio-cultural and political context of Republican Rome and Classical Greece. I discuss their legal status, their rights, their family relationships, and their sexual exploitation. Thirdly, I analyze the number of women and their roles in each of the works. Finally, I compare the comedies with each other and with the sociocultural context of women in antiquity.

My main primary source is Terence's original text in Latin and its translation into Catalan from the bilingual volumes of the Bernat Metge Publishing House. Moreover, I have used epigraphic inscriptions from the Epigraphik-Datenbank Clauss / Slaby and a passage from *Works and Days* by Hesiod. As general secondary sources, I have employed *SPQR A History of Ancient Rome*, by Mary Beard, and the chapter "Finding Roman Women" written by Beryl Rawson in *A Companion to the Roman Republic*, among others. As more specific secondary sources, I have read *Women in Classical Antiquity from Birth to Death*, by Laura K. McClure, and *SOROR. Mujeres en Roma*, by Patricia González Gutiérrez, among others.

I have chosen to conduct this type of analysis to empirically demonstrate quantitatively and qualitatively the discrimination and disdain suffered by female characters in Greco-Roman comedy and, conversely, in the society of the Roman Republic. My working model is inspired by the Bechdel Test, which assesses if there are at least two named women in a work who interact with each other about anything except men. However, my main inspiration for the work has been Júlia Salander, a specialist in data analysis who has an Instagram account (@salander33) in which she uploads feminist content. She exposes, through studies and reflections, the sexist violence that occurs on a daily basis, both explicit and subtle. Thanks to her careful, direct, and poignant analyses, she rigorously demonstrates that structural machismo is still present and that it can be confronted by pointing at it; something I tried to imitate in this work.

Terence is one of the most famous Latin Comedy writers, alongside Plautus. He was born near Carthage in the beginning of the 2nd c. BCE. He became a slave, owned by Terentius Lucanus, who gave him his name after manumitting him. Terence participated in the Scipionic Circle, a literary group that promoted Hellenic culture. He died approximately in 159 BCE.

He wrote six comedies: *Andria*, *Heauton Timorumenos*, *Eunuchus*, *Phormio*, *Hecyra* and *Adelphoe*. They were performed between 166 and 160 BCE. His work was inspired by Greek authors of New Comedy, namely Menander of Athens, Apollodor of Carystus and Diphilus of Sinope. He translated and adapted their works in a Roman environment. Moreover, he mixed their arguments or their characters. This creative process was called contemptuously *contaminatio*, as it was like literary pollution. His style and language were refined and elegant. His *vis comica* was more subtle, as he played with the personal contradictions and the existential crises of the characters. The point of his plays was not only to make the audience laugh but also to moralize.

Andria deals with the love between Pamphilus, son of Simo, and Glycerium, sister of Chrysis, –both from the island of Andros–. Simo does not want his son to marry a foreign woman and does everything he can to ensure that he marries Philumena, the daughter of his neighbor Chremes, with whom Charinus, a friend of Pamphilus, is in love. After many complications and the discovery that Glycerium is Chremes's lost daughter, Pamphilus is able to marry Glycerium and Charinus, Philumena.

The Self-Tormentor deals with the love affairs of Clinia, the son of Menedemus, with Antiphila, a virtuous and humble woman; and Clitipho, the son of Chremes, with Bacchis, a prostitute. The father-son relationships are disturbed by the love affairs of their children. In fact, Menedemus gives the play its name because he tortures himself for having quarreled with his son after scolding him for being with Antiphila. At the end of the comedy, Clinia can legally marry Antiphila, because she is the abandoned daughter of Chremes and, therefore, an Athenian. On the other hand, Clitipho decides to come to his senses, obeys his father, and ends his relationship with Bacchis.

The Eunuch is about the love between Thais, a courtesan, and Phaedria, which is interrupted for three days. Thais needs to be with another lover of hers, Thraso, so that he can give him a girl who is his de facto sister, Pamphila. Otherwise, Chaerea, Phaedria's brother, sees Pamphila and falls in love with her. Then, with the help of his slave Parmeno, he disguises himself as a eunuch to infiltrate Thais' house without raising suspicion, since Phaedria had previously gifted him an eunuch. In this way, he sneaks into the room where Pamphila has been taken and rapes her. Finally, it is revealed that Pamphila is the sister of Chremes and a citizen of Athens. Then, she marries Chaerea, and Thais establishes a clientelist relationship with Phaedria.

Terence experienced a cultural change, as Greece was no longer the heart of culture. Furthermore, Rome and their allies progressively became the military and economic power of the Mediterranean. Indeed, in 241 BCE the Roman army annexed some Greek territories to Rome. This fostered the contact between the Roman culture and the Hellenic one, which led to the creation of a Romanized version of Greek literature.

“Their interest and taste for Hellenic culture nevertheless increased during the later third century. [...] Hellenic art began to be prized. It came to Rome as a war booty, to be sure, but its presence among the spoils implies at least that the victors valued it.”¹³⁰

Both in Ancient Greece and throughout the Roman Empire, there is clear gender discrimination. Depending on the specific place and time, women had more or less freedom, but in no case were they considered worthy of the same rights and opportunities as men. Moreover, their voice was lacking both in the public and literary spheres. In fact, few texts written directly by women have come down to us, with the few exceptions of Sappho or some inscriptions, and, as for representations of women, they are written by men, usually embodying a moral model or the personification of a vice.

According to some funerary inscriptions, women were primarily praised for being faithful and attentive wives, good mothers, grandmothers, and humble home workers. Their expected role was to take care of the members of the family, especially the children, and the home. They prepared the food and worked on the loom to make clothes. I would like to highlight some Latin words. *Pietas* refers to the quality of being faithful to the gods and to the *mos maiorum*. *Pudicitia* refers to women's chastity and decorum. *Univira* and *unicuba*, which are translated as “a woman married with one man” and “a woman that slept with one man,” *id est*, her husband. They emphasize the expected chastity, as, for a woman, it was an honor to be married only once.

However, women worked not only in their homes but also outdoors, for example, as hairdressers or midwives. A proof of it is an inscription of a roof tile from the sanctuary of de Pietrabbondate. Circa 100 c. BCE two female workers of the building sector, called Amica and Delfri, marked a roof tile with their shoes and their names.

In antiquity, mythology and medicine justified feminine inferiority and submission. On the one hand, Hesiod narrated that the birth of the female race was a “terrible damage” for humanity. On the other hand, the Hippocratic Corpus held the view that the female body had a colder nature, unlike the male body, which had a warmer one, that is, a more mature one. For this reason, they believed that men embodied the “ideal body” and that they were the only ones capable of creating reproductive seeds. On the other hand, women, due to their coldness, were considered the weaker sex and incapable of generating a reproductive seed. According to this theory, they could justify that children legally belonged to their father because he was the one

¹³⁰ Gruen, E. S. *The Hellenistic World and the Coming of Rome*. (1984) (p. 252)

who provided all the genetic material.

Both in Athens and Rome, women were not considered active citizens because they could not participate in *civili officia*. Nevertheless, they were the ones who transmitted the citizenship rights to their children. In fact, Pericles passed a law in 451 BCE that determined that an Athenian child must be born from an Athenian man and an Athenian woman. Consequently, Athenian citizens could not marry foreign women. Moreover, women need a tutor or a κύριος who must take care of her and her possessions and who must represent her legally. The tutor was normally her father or her husband. If not, her closest relative.

In Rome, women had the same private rights as men: *ius conubii*, the right to marry; *ius commercii*, the right to sell or acquire property; and *ius legis actionis*, the right to defend oneself in court. Nevertheless, property law varied throughout the centuries. According to the Laws of the Twelve Tables –5th c. BCE–, women could inherit property, but according to the *lex Voconia* –2nd c. BCE– their inheritance was limited. Concerning religion, women –from the elite– could apply for important positions, such as the Pythia of Delphi or the Vestal Virgins of Rome.

The expected life for women was to manage the household, which implied cooking, sewing, and taking care of its inhabitants; and to have legitimate children within the marriage. Marriage, called ἐγγυή in Greek, was an agreement between the tutor of the girl and another man. In such an agreement, the tutor must pay a dowry to the other man to compensate for the expenses of the woman. I must highlight that women used to marry excessively young, from 12 years old onwards. Men, however, married older. Therefore, there were marriages between a teenage girl and a man in their thirties.

It should be added that adultery was considered worse than rape, since adultery endangered the legitimacy of children and the honor of the house. In addition, the Romans did not have *in mente* the concept of sexual consent; therefore, they did not understand sexual violence as we do today. In fact, having sexual relations was a marital duty. As for rape, there was no specific term in Greek to designate it, though it could be called an act of ὕβρις. Rapists could easily be “forgiven” if they married their victim. However, the victims’ opinion was not taken into account, as we see in *The Eunuch*.

In Athens, a man could have extramarital affairs without it being considered adultery, as long as he did not sleep with married women. If he did, he would be considered guilty of adultery, the so-called μοιχός or *moechus*, since he would have violated the property of another citizen and would have endangered the filial legitimacy of the woman. In fact, the woman was not considered responsible for adultery because she was considered sexually passive, although there were also cases in which she was expelled from the house and was left without the –meager– rights of citizenship.

In marriage, love was not expected, but the *affectio maritalis* was, a kind of harmonious relationship between the couple. Therefore, men searched for sexual pleasure outside the marriage, especially in brothels. In Greece, πόρναι were the low-class prostitutes, who were probably slaves. Otherwise, ἑταίραι were the upper-class prostitutes, as they were educated and had economic independence. It should be added that πόρνη and ἑταίρα are not mutually exclusive terms, since a rich ἑταίρα could have started out as a poor πόρνη or, depending on the context, one was called in a way or another. In addition, feast musicians, singers, dancers, actresses, and αὐλητρίδες, the flute players, may have been also sex workers. It is necessary to add the case of the παλλακαί, the concubines, who cohabitated with a man without being married to him. Generally, it was the case of foreign women who could not legally marry Athenian men because of not having citizenship. In Rome, the general term for prostitute was *meretrix*, the disdainful one was *scortum* and the one for concubines was literally *concubina*.

To quantitatively and qualitatively analyze the female characters in Terence's plays, I created several data tables with the Excel program. For each play, I summarized its argument and filled in three different tables with some excerpts.

The first table lists the number of male and female characters who participate actively or passively in the play and also those who are only mentioned. The only characters that are not taken into account are the prologue speaker, who introduces the plot of the play, and the singer, who asks the audience to applaud. Neither of them affects the plot, not even a little, which is why I decided to do without them. From this table comes a graph that shows the percentages of characters of each gender.

The second table lists the number of interventions of both male and female characters throughout the entire play. I also do not count the verses of the prologue or the singer. To list the interventions of each character, I take into account how many verses they pronounce, usually the size of an iambic line. That is, if a character says only three words, I count it as if it were half a verse. If they only pronounce one, I count it as if it were a third of a verse. In this way, I do not equate an intervention of three words with one of ten. From this table comes a graph that compares the percentages of interventions according to gender.

The third table gathers the specific qualities of the feminine characters: their name with its etymology; their role within the play; their profession (housewife *<matrona-domiseda>*, babysitter *<nutrix>*, servant-slave *<ancilla>*, weaver *<lanifica>*, lyre player *<fidicina>*, sex worker *<meretrix>*, midwife *<obstetrix>*); their social class (well-off free woman, well-off free woman and foreigner, humble free woman (of free or non-free origin), humble free woman and foreigner (of free or non-free origin), enslaved woman or foreign enslaved woman); their age (old woman *<anus>*, adult *<adulta>* or young woman *<virgo>*); the number of verses that appear and the passages in which they are discussed. In addition, I examine the words with which they are

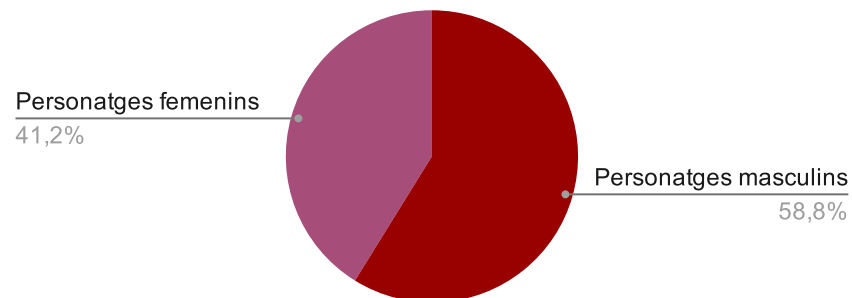
called and described by both men and other women, placing special emphasis on insults, objectification, and words of a sexual nature.

As for the texts that describe them, I have divided them into different narrative constants: dehumanization, physical appearance, behavior and insults. Dehumanization occurs when they are treated as passive objects, whether slaves or girls who need a tutor. So is seeing them as an economic transaction, especially when it comes to paying the dowry. As for physical appearance, I analyze whether they praise their beauty and youth or insult their ugliness and old age. As for their behavior, I examine the tone in which they describe their actions, determining whether they are moral or immoral. Finally, I list the insults they receive, paying attention to the use of words in neutral gender or in diminutive. To exemplify this, I have added the Latin texts within the body of the writing and their translation in the notes, in order not to make the reading so cumbersome.

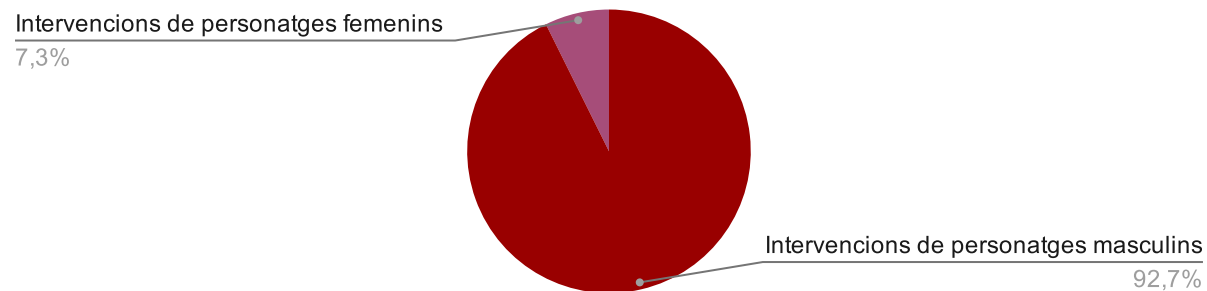
As possible future lines of research, an analysis of the female characters in all of Terence's works could be made, comparing the presence and quality of women across the works. Alternatively, Terence's plays could also be compared with fragments of Menander or other authors of Greek New Comedy. Furthermore, Terence's female characters could be compared with those from a selection of Plautus' works.

Personatges	Nº total		Intervencions	Nº total de versos
Personatges masculins	10		Intervencions de personatges masculins	884
Personatges femenins	7		Intervencions de personatges femenins	70
Nº total de personatges de l'obra	17		Nº total de versos de l'obra	954

Nº total de personatges_Àndria

Nº total de versos i Intervencions_Àndria

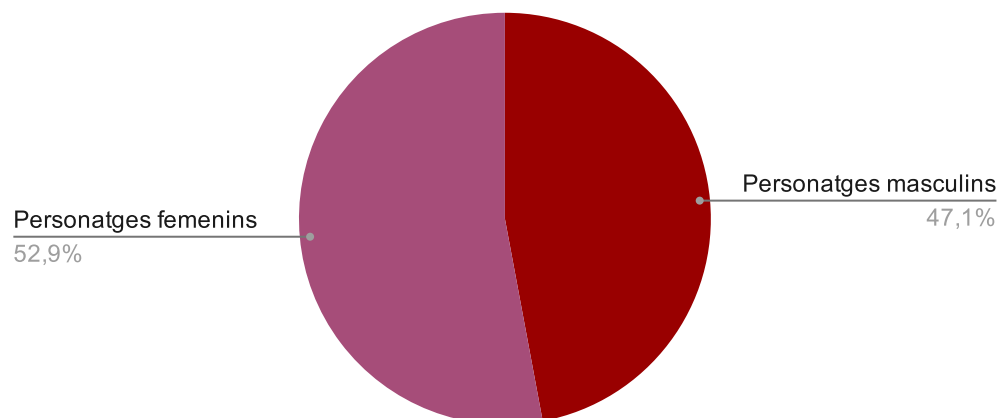
Nom del personatge femení	Paper dins l'obra i relacions interpersonals	Professió	Classe social	Edat	Nº de versos en què intervenen
Misis-Mysis < Mysia < Μυσία, regió del nord-oest de l'Àsia Menor	Esclava de Glicèrium. Conversa amb Pàmfil, Carí, Davos i Bírria sobre Glicèrium. Anomena <i>era</i> (mestressa) a Glicèrium.	<i>ancilla</i>	dona esclavitzada estrangera	<i>adulta</i>	60
Lèsbia-Lesbia < Lesbos < Λέσβος, illa de Grècia, pàtria de Safo.	Llevadora que ajuda Glicèrium en el moment del part.	<i>obstetrix</i>	dona lliure humil, probablement lliberta	<i>adulta</i>	9
Glicèrium-Glycerium < Γλυκέρα < γλυκύς (dolç)	Filla perduda de Cremes a l'illa d'Andros, adoptada pel pare de Crisis. <i>Soror de facto</i> de Crisis, <i>soror de iure</i> de Filúmena. Objecte de desig de Pàmfil.	-	dona lliure humil i estrangera	<i>virgo</i>	1
Càntara-Cantharam < Cantharus < κάνθαρος (copa)	Esclava de Glicèrium. És anomenada per Davos al vers 769, quan creu que les esclaves de Glicèrium han embolicat la troca.	<i>ancilla</i>	dona esclavitzada	-	0
Arquilis-Archylis < ἀρχή (el començament)	Esclava vella de Glicèrium.	<i>ancilla</i>	dona esclavitzada	<i>anus</i>	0
Crisis-Chrysis < Χρυσίς < χρυσός (or)	La dona d'Andros, illa més septentrional de les Cíclades. És anomenada <i>estrangera</i> : <i>Andria</i> (v. 73 <i>et alii</i>), <i>buiusce hospita</i> (v. 439), <i>ex peregrina</i> (v. 469). <i>Soror de facto</i> de Glicèrium. Ha mort recentment.	<i>lanifica-meretrix</i>	dona lliure humil i estrangera	<i>adulta</i>	0
Filúmena-Philumena < Φιλουμένη < φιλέω (estimar)	Filla de Cremes, <i>soror de iure</i> de Glicèrium. Cremes la dona per esposa al fill de Simó, Pàmfil. Objecte de desig de Carí.	-	dona lliure acomodada	<i>virgo</i>	0

Comentari de textos	Text en llatí
L'esclau Davos juga amb Cremes i Misis per a aconseguir que el seu pla per a ajudar Pàmfil funcioni i insulta Crísis.	DA. <i>Habae! Mirum vero inpudenter mulier si facit meretrix!</i> (v. 755)
És descrita com una bevedora i una irresponsable.	MI. <i>Sane pol illa temulentast mulier et temeraria nec satis digna quoi committas primo partu mulierem.</i> (vv. 229-230)
La seva única intervenció són els crits del part. Pàmfil narra l'amor que sent per a ella. Simó està enfurismat amb el seu fill perquè segueix les emocions amoroses i no la raó i, per tant, l'<i>statu quo</i>. Quan es descobreix que és una ciutadana atenesa, ja es poden casar. De fet, una llei del govern de Pèricles (451 aC) prohibia als ciutadans d'Atenes casar-se amb una dona forastera.	GL. <i>Iuno Lucina, fer opem, serva me, obsecro.</i> (v. 473) PA. <i>Ego me amare hanc fateor: si id peccarest, fateor id quoque.</i> (v. 896) SI. <i>Adcon impotenti esse animo ut praeter ciuium morem atque legem et sui voluntatem patris tamen hanc habere studeat cum summo probro!</i> (vv. 877-881) SI. <i>ac meretricios amores nuptiis conglutinas?</i> (v. 913) CHR. <i>Illam hinc ciuem esse aiunt; puer est natus.</i> (v. 833)
-	-
Misis parla de la relació entre Arquilis i Lèsbia.	MI. <i>Inopportunitatem spectate aniculae quia compotrix eius est.</i> (vv. 231-232)
Sòsia, l'esclau de Simó, té prejudicis negatius envers una dona estrangera. Simó diu que primer es dedicava a fer de teixidora, però que després, engegada pels diners i pel plaer, es dedicava a la prostitució (tot i que no diu explícitament prostitució). Pàmfil cita les paraules de Crísis al seu llit de mort. Crító, cosí de Crísis, parla de com vivia ella a Andros i de com tractava Glicèrium com una germana.	SO. <i>ei, vereor nequid Andria adportet mali!</i> (v. 73) SI. <i>Primo haec pudice vitam parce ac duriter agebat, lana ac tela victum quaeritans; sed postquam amans accessit pretium pollicens unus et item alter, ita ut ingeniumst omnium hominum ab labore proclue ad lubidinem, accepit condicionem, debinc quaestum occipit.</i> (vv. 74-79) PA. <i>[Glycerium] semper fecit maxumi seu tibi morigera fuit in rebus omnibus, te isti virum do, amicum, tutorem, patrem.</i> (vv. 293-295) CRI. <i>[Chrysis] quae sese inboneste optavit parere hic ditias potius quam honeste in patria pauper viveret. [...]</i> <i>[Glycerium] Semper eius dictast esse haec atque habitast soror.</i> (vv. 797-810)
Simó vol Filúmena pel seu fill. És l'objecte de desig de Carí. Pàmfil conversa amb Carí, el seu amic, i Bírria, l'esclau d'aquest, sobre Filúmena, que està objectificada. De fet, en llatí s'usa el verb <i>do</i> per a parlar de les núvies, que són donades al marit. Per tant, la dona és un objecte completament passiu en el matrimoni. També succeeix quan l'esclau Davos parla amb Pàmfil. Final afegit: Cremes dona Filúmena a Carí amb un dot de 6 talents (uns 156 kg de plata). És tractada com una mera transacció econòmica.	SI. <i>Hac fama [bona Pamphilis] impulsus Chremes ultro ad me venit, unicam gnatam suam cum dote summa filio uxorem ut daret.</i> (vv. 99-101) CHA. <i>Nil volo aliud nisi Philumenam.</i> (v. 306) PA. <i>Nunc siquid potes aut tu aut hic Byrria, facite, fingite, invenite, efficite qui detur tibi; ego id agam mihi ne detur.</i> (vv. 333-335) DA. <i>Chremes tibi non det gnatam.</i> (vv. 391-392) CHR. <i>Ita res est. Gnatam tibi meam Philumenam uxorem et dotis sex talenta spondeo.</i> (vv. 20-21, final afegit)

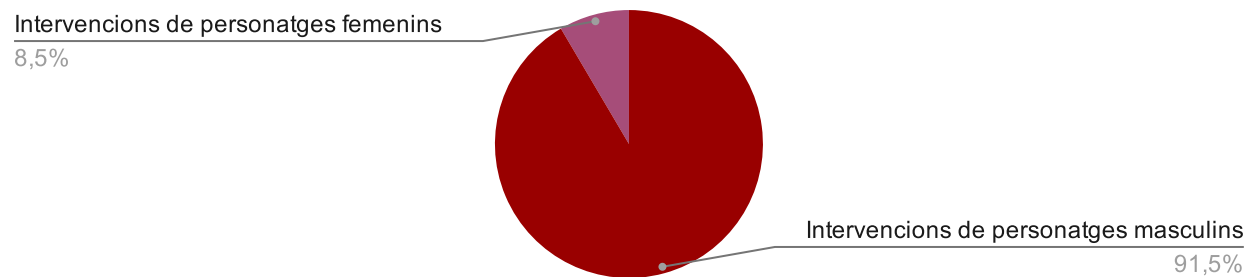
Text en català
Davos: Ah, ah, ah! No és estrany si obra sense vergonya aquesta dona, una meretriu!
Misis: Per Pòl-lux! És una esbojarrada i una borratxa i no prou digna de confiar-li una dona en el seu primer part.
Glicèrium: Juno Lucina, ajuda'm, salva'm, per favor. Pàmfil: Confesso que estic enamorat d'ella. Si això és un pecat, també ho confesso. Simó: És tan desenfrenat de cor que amb grandíssima infàmia s'entossudeix a casar-se amb aquesta dona contra el costum dels ciutadans, contra la llei i contra la voluntat del seu pare. Simó: I consolidar amb el matrimoni els amors de les meretrius? Cremes: Diuen que ella és ciutadana d'Atenes: ha tingut una criatura.
-
Misis: Ara vegeu la impertinència de la vellota. I tot perquè beuen plegades.
Sòsia: Bo! T'inc por que aquesta àndria ens porti desgràcia. Simó: De primer la seva vida fou honesta, sobria i afanyada, i filant i teixint es guanyava el pa; però després quan es presentà l'amant diners en mà, avui un, demà un altre, com és condició humana deixar-se rossolar del treball al plaer, acceptà l'oferta, i d'aquí va venir el negoci. Pàmfil: [Glicèrium] t'ha obeït submissa en totes coses, a aquesta et dono per home, amic, tutor i pare. Critó: [Crisis] es va estimar més guanyar aquí deshonestament riqueses que viure pobra honestament en la seva pàtria. [...] [Glicèrium] fou dita sempre i va viure com a germana de Crisis.
Simó: Aquesta [bona] fama [del meu fill] va decidir Cremes a venir espontàniament a oferir-me per esposa del meu fill la seva filla única amb un dot de primera. Carí: Jo no vull res més que Filúmena. Pàmfil: Ara, si alguna cosa hi podeu tu o Bírria, feu, fingiu, inventeu, procureu que te la donin; jo treballaré perquè no me la donin a mi. Davos: Cremes no et donarà la filla. Cremes: Quedem així. Et dono per muller la meva filla Filúmena i sis talents per dot.

Personatges	Nº total		Intervencions	Nº total de versos
Personatges masculins	8		Intervencions de personatges masculins	928
Personatges femenins	9		Intervencions de personatges femenins	86
Nº total de personatges de l'obra	17		Nº total de versos de l'obra	1014

Nº total de personatges_Autotorturador

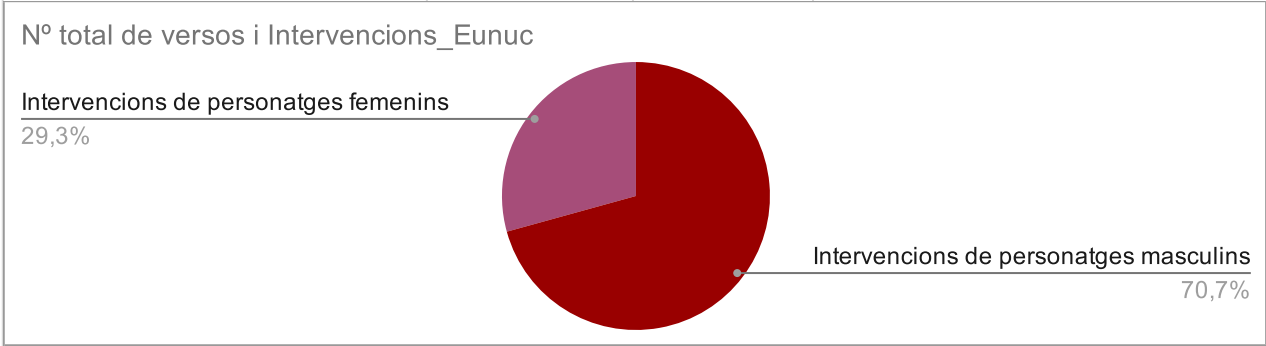
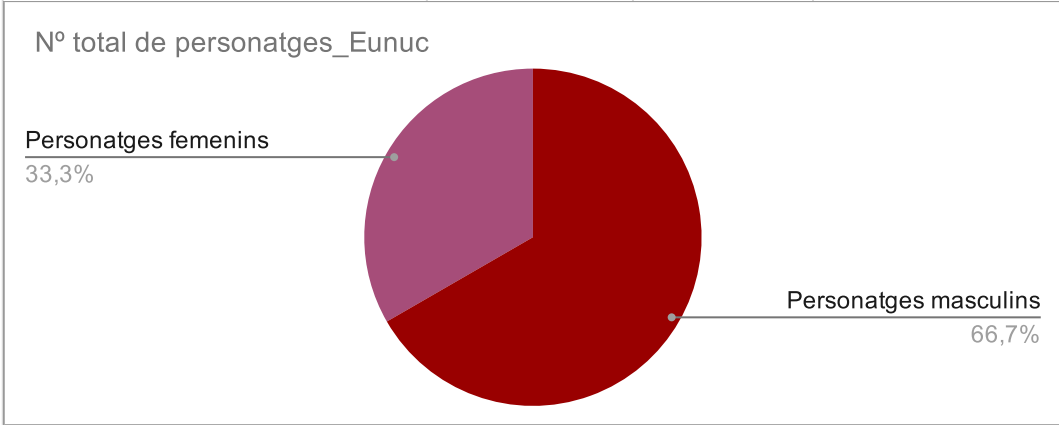
Nº total de versos i Intervencions_Autotorturador

Nom del personatge femení	Paper dins l'obra i relacions interpersonals	Professió	Classe social	Edat	Nº de versos en què intervenen	Aspectes descriptius
Sòstrata-Sostrata < Σωστράτη < σύστρα (recompensa)	Esposa de Cremes i mare de Clitífó i Antífila. Per ordre del seu espòs, la va abandonar acabada de néixer. Va ser pietosa i no la va matar, sinó que la va entregar amb un anell familiar a una vella per tal que l'exposés.	matrona-domiseda	dona lliure acomodada	adulta	45	Cremes la descriu com a ximple i desobedient. Primer de tot, la invalida i creu que és una exagerada i una sentimental quan explica els seus problemes. Seguidament, la insulta per no haver seguit les seves ordres i li enumera totes les faltes que ha comès. Cremes es mostra paternalista, arrogant, irrespectuós i impassible. A més, apel·la al dret patern <i>ius exponendi</i> , que utilitza per a justificar les seves accions i desacreditar les de Sòstrata. Sòstrata es mortifica i s'intenta justificar. Cremes torna a menysprear Sòstrata. Sirus veu Sòstrata com una mare compassiva, que ajudarà el seu fill ara que el pare l'ha desheretat. Cremes no vol entrar en raó i insulta Sòstrata i el seu fill.
Baquis-Bacchis < Βακχίς (bacant) < Βάκχος (Bacchus, déu del vi)	És l'amant de Clitífó, però també té relacions amb altres homes. És preciosa, seductora, avariciosa i ambiciosa.	meretrix	dona lliure acomodada	adulta	34	Clitífó compara Antífila i Baquis. Baquis és tractada com un objecte. Sirus parla del desig de Clitífó envers Baquis. Tenir una amant és un escàndol. Baquis és descrita com una dona que juga amb els homes. Baquis explica com veu els homes amb qui es relaciona. Sirus i Cremes parlen de les qualitats físiques de Baquis. Clitífó acaba de tocar el pit de Baquis davant del seu pare, cosa que li retreu, ja que se suposa que Baquis és l'amant de Clínia. En cap cas defensa la integritat física de Baquis. Després que hagin enxampat a Clitífó tocant Baquis, critiquen Baquis. Cremes critica que Clitífó se n'hagi anat al llit amb una prostituta, cosa que per a ell és un tabú davant la seva dona.
Antífila-Antiphila < Αντίφύλη < ἀντιφύλω (estimar reciprocament)	És l'amant de Clínia i la filla perduda de Sòstrata i Cremes. És humil, treballadora i honrada.	lanifica	dona lliure humil	virgo	4	Clitífó, amic de Clínia, parla amb Cremes sobre l'amor del noi. Cremes no entén perquè Clínia es considera desventurat a si mateix, si té allò que se suposa que l'ha de fer feliç. Clínia insinua que Antífila s'ha prostituït per aconseguir els luxes que porta. Sirus explica que la visitaven de tant en tant per observar què feia i si era honesta o no. És el motiu del retorn de Clínia. Baquis l'elogia per ser humil i rebutjar els luxes, sobretot estètics. Baquis parla de la submissió de la dona en una parella. Quan descobreixen que Cremes té una filla viva, tant ell com Sirus ho veuen com un problema (encara no saben que és Antífila). Cremes ara sí que desitja tenir una filla. Antífila és tractada com un objecte propietat del pare, tant per Clínia com per Cremes mateix. Cremes, el típic vell avar de les comèdies, la veu com una gran despesa econòmica. Cremes creu que la núvia vol malgastar diners amb "luxes de dones".
Càntara-Canthara < Cantharus < κάνθαρος (copa)	Esclava de Sòstrata. Reconeix l'anell d'Antífila, que confirma que és la filla legítima de Sòstrata i Cremes.	ancilla-nutrix	dona esclavitzada	anus	2	Només té dues intervencions al llarg de l'obra. Parla amb Sòstrata sobre l'anell de la filla abandonada.
Frígia-Phrygia < Φρυγία (regió de l'Àsia Menor)	Esclava de Baquis.	ancilla	dona esclavitzada estrangera	adulta	1	Només té dues intervencions brevíssimes al llarg de l'obra. Obeeix les ordres de Baquis.
Fílitera-Philterae < φίλτερος (més estimada)	Vella de Corint que acull i cria Antífila quan Sòstrata l'hi entrega. Ha mort.	domiseda-lanifica	dona lliure humil estrangera	anus	0	En parla Menedem amb Cremes. Clínia diu que és dominadora i avariciosa. Sirus confirma que no és la mare d'Antífila. També explica que la vella treballava la llana. Sòstrata en parla bé.
(Sense nom)	Esclava d'Antífila. Treballa la llana juntament amb Antífila.	ancillula-lanifica	dona esclavitzada	adulta	0	En parla Sirus quan explica la vida que fa Antífila. Segons Clitífó, que la serventa vagi bruta, és un senyal d'honestetat d'ella i de la seva mestressa, ja que no s'han venut als luxes.
(Sense nom)	Filla de Fanòcrates. Sòstrata l'ofereix al final de l'obra al seu fill per tal que s'hi casi.	-	dona lliure humil	virgo	0	La menciona Sòstrata com a possible núvia pel seu fill, però ell la descriu com a lletja.
(Sense nom)	Filla d'Arcònides, amb qui Clitífó vol casar-se al final de l'obra.	-	dona lliure humil	virgo	0	Al final de l'obra, la menciona Clitífó com a núvia per a ell.
Seguici de més de 10 esclaves, sense nom.	Esclaves de Baquis. (No comptabilitzades en el recompte de personatges).	ancillae	dones esclavitzades	-	-	Dromó les descriu com un ramat. Sirus diu que el conjunt de dones arruïnarà la hisenda del seu amo, Cremes. Cremes parla amb Menedem sobre el seguici. Sirus ho anomena <i>pompa</i> .

Text en llatí	Text en català
CH. <i>Ne ista berde magno iam conatu magnas nugas dixerit.</i> (v. 621) CH. <i>O Iuppiter, tantam esse in animo insucitiam.</i> (v. 630) CH. <i>Id equidem ego, si tu neqes, certo scio, te insucientem atque imprudentem dicere ac facere omnia: tot peccata in hac re ostendis. Nam iam primum, si meum imperium exsequi voluisses, interemptam oportuit, non simulare mortem verbis, re ipsa spem vitae dare. Ad id omitto: misericordia, animus maternus: sino. Quam bene vero abs te prospectumst quod voluisti cogita: nempe anui illi prodita abs te filiast planissime, per te vel uti quaetum faceret vel uti veniret palam. Credo, id cogitasti: "quiduis satis est dum vivat modo". Quid com illis agas qui neque ius neque bonum atque acquom sciunt, melius peius, prosit obisit, nil vident nisi quod lubet?</i> (vv. 631-643) SO. <i>Ur stultae</i> et misere omnes sumus religiosae, quom exponendam do illi, de digito anulum detraho et eum dico ut una cum puella exponeret: si moreretur ne expers partis esset de nostris bonis. (vv. 649-652) CH. Obe iam desine deos, uxor, gratulando obtundere tuam esse inventam gnatam, nisi illos ex tuo ingenio iudicas ut nil credas intellegere nisi idem dictumst centiens. (vv. 879-881) SY. Matres omnes filiis in peccato adiutrices, auxilio in paterna iniuria solent esse. (vv. 991-992) CH. Ob pergin mulier esse? [...] <i>At si rogem iam quid est quod peccem aut quam ob rem hoc facias, nescias; in qua re nunc tam confidenter restas, stulta.</i> [...] Nam tui probe; nam illi nil vitist relictum quin siet itidem tibi.(vv. 1006-1021)	Cremes: De segur que amb grans demostracions, per Hèrcules, em contarà grans bagatel·les. Cremes: Oh, Júpiter! Com és possible que hi hagi un cap tan poca-solta? Cremes: Encara que ho neguessis, jo sé del cert que tot ho dius i ho fas sense saber-ho ni pensar-ho: tantes són les errades que has fet en aquest cas. Perquè, en primer terme, si volles complir les meves ordres haves de matar la criatura i no pas fingir amb paraules la seva mort i donar-li alhora esperances de vida. Però, deixem això de banda: la llàstima, l'amor maternal... deixem-ho córrer. Pensa si ho has sospesat de bé el que et proposares. Has abandonat del tot la teva filla en mans d'aquella vella i t'has exposat que per culpa teva la prostituïs o la vengués a l'encant. Tu degueres pensar: "Em conformaré amb tot mentre visqui". Què es pot fer amb persones que no comprenen el dret, ni la bondat, ni la justícia, i que no estan pel que és millor o pitjor, útil o perjudicial, sinó simplement per allò que els plau? Sòstrata: Com que totes les dones som toixes i profundament supersticioses, quan vaig donar la filla a exposar em vaig treure l'anell del dit i vaig dir que l'exposessin juntament amb la criatura, perquè si es moria, tinguéss almenys aquesta part dels nostres béns. Cremes: Vaja, dona, deixa d'atabalar els déus amb els teus regraciaments per haver trobat la filla, si doncs no consideres que són com tu i et figures que no entenen res si no els ho repeteixen cent vegades. Sirus: Totes les mares solen ajudar els fills en llurs faltes i els emparen contra els maltractaments del pare. Cremes: Oh, no continues sent una dona? (trad. personal) [...] Però si et preguntés en què o per què fas la contra, no ho sabries; en què et fundes ara tan confiadament, toixa? [...] Perquè és del tot com tu; perquè no té cap defecte que tu també no el tinguis. Clitifó: [Clínia] almenys té una amiga educada bé i honestament, que no coneix les manyes de les dones de món. La meva és soberga, desvergonyida, fastuosa, pròdiga, una princesa. Sirus: Hem fet venir la teva Baquis. Sirus: Tu vols fer l'amor, tu la vols posseir. Clitifó: Direm que també és d'ell, com si ja no fos prou escàndol tenir-se una? Clitifó: ella, que sol desdenyar-ne tants! Baquis: Els nostres galants només ens festegen impulsats per la nostra bellesa: així que es passa, el seu cor es gira cap a una altra i [...] ens deixen abandonades. Sirus: És una dona agradable i graciosa aquesta meretrriu. [...] d'una bellesa acabada. Cremes: No està malament. Sirus: No és com les d'altre temps, però pel dia d'avui està bé de debò i no m'estranya gens que Clínia es migrí per ella. Cremes: Tu infligeixes un greuge indigne al teu amic, no tenint les mans quietes. Perquè és una veritable infàmia que recullis un amic a casa teva i busquis el cos a la seva amiga. Sirus: Aquesta meretrriu, que és una mala peça. Cremes: No dur-me davant dels ulls amb engany una... Em dono vergonya de dir davant d'aquesta [Sòstrata] la paraulota. Clitifó: Aqueixes disputes i la seva fugida van ésser per amor d'ella. Cremes: Què li manca d'allò que l'home té per béns de la fortuna? Pares, pàtria florent, amics, llinatge, parents, riqueses. Clínia: Esclaves, or, vestits, quan jo la vaig deixar aquí amb una sola petita esclava. D'on creus que ho ha tret? Sirus: La vàrem sorprendre teixint amb aplicació la seva tela, modestament vestida amb roba de dol (suposo que per causa de la vella que s'ha mort) sense or; com les que només s'arregen per a elles mateixes, sense cap d'aquests artificis amb els quals solen empolainar-se les dones. Clínia: Antifíla meva, només tu sola m'has fet tornar a la pàtria. Baquis: Per Pòl·lux, Antifíla meva, et felicito i et considero afortunada perquè t'has esforçat en què els teus hàbits vagin lligats amb la teva bellesa, i no em meravella gens, així els déus em guardin, que tothom et desitgi per a si. [...] Perquè a vosaltres us convé d'ésser bones. (trad. mínimament modificada) Baquis: un home, que té els costums molt semblants als vostres, us sotmet. (trad. personal) Sirus: una mestressa per a mi, un pes feixuc pel meu amo. (trad. personal) Cremes: Tal com estan els temps, ara desitjo una filla: aleshores, tot abans que això. Clínia: [Cremes] no em confiarà la filla. (trad. personal) Cremes: Però jo no li dono ni li prometo la filla. Sirus: Vet aquí deu mines que ja em costa la meva filla. Faré compte que els vaig donar per la criança; deu més que em seguiran per equipar-la, dos talents que em demanaran després pel seu dot. Que n'exigeixen de coses injustes i dolentes els costums! Ara he de deixar els negocis per buscar algú al qual donar els béns guanyats amb el meu treball. Cremes: la necessitat que té la núvia de vestits, joies i esclaus, perquè li donessis diners. Dida: Així que me l'has ensenyat t'he dit verament que era aqell. Sòstrata: El cas és que te l'hagis mirat prou bé, dida. Dida: Prou que me l'he mirat. Baquis: Amiga Frígia, t'has fixat en el mas de Carí que aquest home ens mostrava? Frígia: Sí que m'hi he fixat. Baquis: ...vora d'aquesta propietat a mà dreta? Frígia: Me'n recordo. Menedem: Hi ha aquí una vella pobra, vinguda de Corint. El meu noi va enamorar-se perdudament de la seva filla, tant, que la tenia gairebé com a esposa. Clínia: la mala peça de la seva mare, que la domina i per a la qual no hi ha res més dolç que el diner. Sirus: la vella que abans es deia la seva mare no ho era i s'ha mort. Sirus: La vella filava la trama. Sòstrata: Hi havia aquí una vella de Corint, bona dona, i la hi vaig donar perquè l'exposés. Sirus: Hi havia demés una petita esclava que teixia amb ella, coberta de draps, malfardada, xeixona. Clitifó: És senyal que la mestressa és honesta, que el servei vagi tan malgirbat. Clitifó: Aquella noia de pèl roig, verdosa d'ulls, de boca grossa i nas de ganxo? No puc, pare. Clínia: Jo ja tinc si fa no fa qui vull. (trad. personal) Dromó: Si duen amb elles un ramat d'esclaves! Sirus: Si jo crec que no cabran a casa! Oh, i el que menjaran! I el que beuran! Cremes: ha dut amb ella més de deu esclaves carregades de vestits i de joies. Ni que el seu amant fos un sàtrapa no podria sostenir el seu faust; menys ho podràs tu.

Personatges	Nº total		Intervencions	Nº total de versos
Personatges masculins	16		Intervencions de personatges masculins	741
Personatges femenins	8		Intervencions de personatges femenins	307
Nº total de personatges de l'obra	24		Nº total de versos de l'obra	1048

Nom del personatge femení	Paper dins l'obra i relacions interpersonals	Professió	Classe social	Edat	Nº de versos en què intervenen	Aspectes descriptius
Tais-Thais < Θαῖς	Amant de Trasó, amb qui juga, i de Fèdria, a qui realment estima. A l'obra fa un paper de mediatadora. Té una vida opulenta, però té bon cor. <i>Soror de facto</i> de Pàmfila.	<i>meretrix</i>	dona lliure acomodada i estrangera	<i>adulta</i>	159	Fèdria es debat entre obeir Tais o no i, seguidament, la degrada moralment i la insulta. En realitat, Fèdria està dominat pels sentiments que té d'ella, cosa que no li agrada. Tais parla de sa mare. L'esclau Parmenó l'acusa de luxuriosa i avariciosa, ja que sempre ha tingut molts amants. Fèdria es deleix per ella i té por de perdre-la. Aquí es mostren les seves inseguretats i com el seu cor està sotmès a ella. Quèrea pregunta a Parmenó sobre la seva bellesa. Parmenó diu que dona mala imatge a un personatge públic d'anar amb l'amant pel carrer. Gnató diu que les dones són ambivalents. Tais es mostra comprensiva amb l'actitud de Quèrea, sigui perquè empatitza amb els sentiments i impulsos del noi, sigui perquè no vol problemes. Parmenó insulta les prostitutes i el seu seguici. Quèrea elogia les accions de Tais. Trasó se sent plenament atret per Tais i no és capaç de separar-se'n. Gnató parla sobre les despeses i els luxes de Tais.
Pítias-Pythias < Πυθιάς < Πυθία (pítia, sacerdotessa d'Apol·lo a Delfos)	Esclava astuta de Tais. Anomena <i>era</i> a la seva mestressa.	<i>ancilla</i>	dona esclavitzada estrangera	<i>adulta</i>	124	Tais s'enfada i insulta Pítias perquè no li explica amb claredat la veritat. Pítias enganya a Parmenó dient-li que el seu amo serà severament castigat per haver deshonrat Pàmfila. Parmenó intenta defensar el seu amo desesperadament. Parmenó també la insulta.
Dòrias-Dorias < Δόριος (dòric)	Esclava de Tais.	<i>ancilla</i>	dona esclavitzada estrangera	<i>adulta</i>	23	Aconsella a Pítias que calli sobre la violació.
Sòfrona-Sophrona < Σώφρων (moderat, cast)	Dida de Pàmfila.	<i>ancilla-nutrix</i>	dona esclavitzada	<i>anus</i>	1	Només intervé breuissimament per obeir les ordres de Cremes i reconèixer que Pàmfila és d'origen lliure.
Pàmfila-Pamphila < Παμφίλη (estimada en tot)	Objecte de desig de Quèrea, que la viola disfressat d'eunuc. <i>Soror de iure</i> perduda de Cremes, un noble atenenc. <i>Soror de facto</i> de Tais. Sap tocar la lira i és usada com a objecte d'entreteniment.	<i>fidicina</i>	Inici de l'obra: dona esclavitzada estrangera. Final de l'obra: dona lliure benestant, ciutadana atenesa.	<i>virgo</i>	0	Tais descriu els seus orígens i com ha anat passant d'un amo a un altre fins a arribar a les mans de Trasó, el seu amant. Tais explica per què la vol recuperar: perquè és com la seva germana i perquè es trobi amb la seva família biològica. Tais prefereix allunyar-se del seu estimat Fèdria per a aconseguir salvar sa germana. Té més pes, doncs, la sororitat. Parmenó elogia el seu físic i la compara amb Tais. És tractada com un objecte, com un "present", i com una esclava, tant per Parmenó, com per Gnató i Quèrea. Quèrea explica a Parmenó que la desitja amb tota la seva ànima des que l'ha vist per primer cop degut a la seva bellesa. Quèrea justifica el seu pla de disfressar-se d'eunuc i estar amb Pàmfila dient que les meretrus actuen sempre de manera menyspreable. Quèrea conta al seu amic Antífó el pla que ha dut a terme per a abusar de Pàmfila. Primer de tot, descriu com un "goig" allò que sent després d'haver violat Pàmfila. Seguidament, explica com l'ha conegut i què vol fer amb ella. Es disfressa d'eunuc per a acostar-s'hi sense aixecar sospites. Aleshores, narra el mite de Dànae i Júpiter, que empra com a justificació del seu desig. Finalment, quan està sol amb Pàmfila la viola, sense dir-ho explícitament. Després de contar-li-ho tot, se'n van tranquil·lament a sopar junts, com si res no hagués succeït i no sent conscient del mal que ha causat a Pàmfila. Trasó la considera un objecte d'entreteniment, en veu de Dòrias. Pítias està enfurismadíssima a causa de la violació que ha patit Pàmfila. Fèdria l'insulta perquè creu impossible que un eunuc l'hagi agredit sexualment. Cal afegir que el verb <i>ludifícor</i> significa literalment "burlar-se", com si el violador hagués jugat amb la noia; i <i>vitio</i> vol dir literalment "espatllar", ja que la noia és vista com una propietat que perd valor quan és penetrada sexualment fora del matrimoni. Dòrias també condemna la violació. Tais parla de tornar Pàmfila a Cremes, ja que forma part de la seva propietat familiar perquè és la seva germana, de qui n'està obligat a tenir-ne cura. Trasó vol segrestar Pàmfila perquè està enfadat amb Tais. Cremes explica els veritables orígens de Pàmfila. Quèrea s'intenta guanyar l'afecte de Tais, tot justificant-se, i continua volent estar amb Pàmfila. Parmenó explica la història de Quèrea a un vell. Ambdós critiquen les meretrus.
(Sense nom)	Esclaveta d'Etiòpia. Regal que Fèdria ofereix a Tais juntament amb un eunuc.	<i>ancilla</i>	dona esclavitzada estrangera	<i>adulta</i>	0	Fèdria la regala a Tais, perquè prèviament l'hi havia demanat. Els esclaus són com un objecte. Trasó la veu com una mera transacció econòmica de poc valor. El preu d'una bona esclava eren 20 o 30 mines, segons altres obres de Tèrenci.
(Sense nom)	Esclava de Tais. L'acompanya durant el sopar amb Trasó.	<i>ancilla</i>	dona esclavitzada	<i>adulta</i>	0	-
(Sense nom)	Esclava de Tais. L'acompanya durant el sopar amb Trasó.	<i>ancilla</i>	dona esclavitzada	<i>adulta</i>	0	-

Text en llatí	Text en català
PH. <i>an potius ita me comparem non perpeti meretricum contumelias?</i> [...] <i>nunc ego et illam scelestam esse et me miserum sentio: et taedet et amore ardeo</i> (vv. 47-72) PH. <i>totus, Parmeno, tremo horreoque, postquam aspexi banc.</i> (vv. 83-84) TH. <i>Samia mihi mater fuit: ea habitabat Rhodi.</i> (v. 107) PA. <i>quia neque tu uno eras contenta neque solus dedit;</i> (vv. 121-122) PH. <i>egone quid velim? cum milite istoc praecens absens ut sis; dies noctesque me ames, me desideres, me somnies, me expectes, de me cogites, me speres, me te oblectes, mecum tota sis: meus fac sis postremo animus quando ego sum tuas.</i> (vv. 191-196) CH. <i>estne, ut fertur; forma?</i> PA. <i>Sane.</i> (v. 361) PA. <i>Haud convenit una ire cum amica imperatorem in via.</i> (vv. 494-495) GN. <i>Novi ingenium mulierum: nolunt ubi velis, ubi nolis cupiunt ultro.</i> (vv. 812-813) TH. <i>Et pol propterea mage nunc ignosco tibi. Non adeo inhumano ingenio sum, Chaerea, neque ita inperita ut quid amor valeat nesciam.</i> (vv. 879-881) PA. <i>Me repperisse quo modo adulescentulum meretricum ingenia et mores posset noscere mature, ut quom cognorit perpetuo oderit. Quae dum forsunt nil videtur mundius, nec mage compositum quicquam nec magis elegans quae cum amatore quom cenant? liguritis. Harum videre inliviem, sordes, inopiam, quam inhonestae solae sint domi atque avidae cibi, quo pacto ex iure hesterno panem atrum vorent, nosse omnia haec salus est adulescentulis.</i> (vv. 931-940) PA. <i>Id gaudeo propter me bisce aliquid esse eventurum mali.</i> (vv. 998-999) CH. <i>unasi domus; Thais patri se commendavit, in clientelam et fidem nobis dedit se.</i> PA. <i>Fratris igitur Thais totast?</i> CH. <i>Sed licet.</i> (vv. 1038-1040) CH. <i>Nil est Thaide bac, frater, tua dignius quod ametur; ita nostrae omnisi faulrix familiae.</i> (vv. 1051-1052) THR. <i>Quanto minus spei est, tanto magis amo.</i> (v. 1053) GN. <i>ncesest multum accipere Thaidem.</i> (v. 1075)	Fèdria: O serà millor que em decideixi a no aguantar més els afronts de les meretrius? [...] Ara m'adono que ella és una pèrfida i jo un desventurat: alhora en sento fàstic i cremo d'amor. Fèdria: Tot jo tremolo i sento esgarriances, Parmenó, d'ençà que l'he vista [a Tais]. Tais: La meua mare era de Samos i vivia a Rodes. Parmenó: Perquè ni tu t'accontentaves amb un [amant]. Fèdria: Que si vull res més? Que estant amb el militar, present i tot n'estiguis absent, que m'estimis de nit i de dia, que m'enyoris i em somiïs i m'esperis, que pensis en mi i en mi confiïs, que sigui jo el teu solaç i que tota tu estiguis amb mi; en fi, procura ser tu la meua ànima com jo soc la teua. Quèrea: És tan bonica com diuen? Parmenó: Ja ho crec! Parmenó: No convé que un general vagi pel carrer amb la seva amiga. Gnató: Jo conec el natural de les dones: no volen quan tu vols i, quan no vols, de ganes se'n moren. Tais: I a això es deu, per Pòl·lux, que de més bona gana et perdoni. No soc de cor tan inhumà, Quèrea, ni tan novençana que no conegui la força de l'amor. Parmenó: He fet per manera que el xicot conegués aviat el caràcter i els costums de les meretrius, perquè coneixent-los per sempre més els avoreixi. Quan elles són fora de casa, no hi ha res més polít que elles, ni més ben aariat ni més distingit, i quan sopen amb l'amic són totes lamenqueria; mentre que quan un veu la brúcia, la xeixoneria i la misèria d'aquestes dones, el fàstic que fan quan són a casa, i tan golafres, i com devoren el pa moreno remullat amb el suc del día abans... Saber tot això altre és la salvació dels joves. Parmenó. M'alegro que per causa meua passi alguna desgràcia a aquestes dones. Quèrea: Tots farem una sola casa: Tais s'ha encomanat al pare i s'ha posat sota la nostra clientela i protecció. Parmenó: Així Tais és tota del teu germà? Quèrea: És clar.
CH. <i>Nil est Thaide bac, frater, tua dignius quod ametur; ita nostrae omnisi faulrix familiae.</i> (vv. 1051-1052) THR. <i>Quanto minus spei est, tanto magis amo.</i> (v. 1053) GN. <i>ncesest multum accipere Thaidem.</i> (v. 1075)	Quèrea: No hi ha persona més digna de ser estimada, germà, que la teua Tais: tant de bé ha obrat per a tota la nostra família. Trasó: Com menys esperança hi ha, més l'estimo. Gnató: Tais ha de menester que li donin molt.
TH. <i>Pergin, scelesta, mecum perplexe loqui?</i> "Scio... nescio... abii... audivi... ego non adfui." <i>Non tu istuc mihi dictura aperte es quidquid est? [...]</i> <i>Quid ais, venefica?</i> [...] <i>Quid ais, sacrilega?</i> [...] <i>Scelesta, ouem lupo commisisti. [...]</i> <i>Quid illo faciemus, stulta?</i> (vv. 817- 837) TH. <i>Abin binc, insuana?</i> (v. 861) PY. <i>Dicam: virginem istam, Thaidi bodie quae dono datast, scis eam binc civem esse? Et fratrem eius [esse] adprime nobilem? [...]</i> <i>am isitic vitiavit miser. Ille ubi id rescivit factum frater violentissimus.</i> (vv. 951-954) PA. <i>Quis homo pro moebo unquam vidit in domo meretricia prendi quemquam?</i> (v. 960) PA. <i>Quid est, inepta?</i> [...] <i>Ehem quid dixit, pessuma?</i> [...] <i>scelus, nos inridere?</i> (v. 1007- 1018)	Tais: Continues, mala peça, parlant-me amb embulls? "Ho sé, no ho sé, se n'ha anat, ho he sentit a dir, jo no hi era." No acabaràs de dir-me clarament què és el que hi ha? [...] Què dius, bruixa? [...] Què dius, sacrilega? [...] Mala peça, has confiat l'ovella al llop. [...] I què en farem d'aquest home, ímpleta? Tais: Fes-te enllà, boja! Pítias: T'ho diré: aquesta noia que avui han regalat a Tais, saps que és ciutadana d'Atenes? I que el seu germà és dels més notables? [...] Aquest infeliç l'ha deshonrada, i així que n'ha hagut esment el germà d'ella, home desfermat... Parmenó: On s'és vist que agafin per seductor un home atrapat a casa d'una meretriu? Parmenó: Què és això, poca-solta? [...] Què has dit, dolentíssima? [...] pocavergonya, de riure't de nosaltres? (trad. mínimament modificada)
DOR. <i>Tu pol, si sapis, quod scis nescis neque de eunucho neque de vitio virginis. Hac re et te omni turba evolves et illi gratum feceris.</i> (vv. 721-723)	Dòrias: Si ets prudent, per Pòl·lux, faràs com si no sabessis el que saps ni de l'eunuc ni de la deshonra de la noia. Així et desempallegaràs de maldecaps i et guanyaràs el seu agraïment.
CH. <i>Move vero oetus te nutritx.</i> SO. <i>Moveo.</i> CH. <i>Video, sed nil promotes.</i> (vv. 912-913)	Cremes: Mou-te més de pressa dida. Sòfrona: Sí, senyor. Cremes: Ja ho veig, però no avances gens.
TH. <i>Ibi tum matri parvulam puellam dono quidam mercator dedit ex Attica binc abreptam.</i> [...] <i>Mercator hoc addebat: e praedonibus, unde emerat, se audisre abreptam e Sunio. Mater ubi accepit, coepit studiosè omnia docere, educere, ita uti si esset filia. Sororem plerique esse credebant meam. [...]</i> <i>mater meae illic mortuast nuper; eius frater aliquantulum ad remis audior. is ubi esse hanc forma videt honesta virginem et fidibus scire, pretium sperans ilico producti, vendit, forte fortuna adfuit hic meus amicus: emit eam dono mihi imprudens harum rerum ignarusque omnium.</i> (vv. 108-136) TH. <i>primum quod soror est dicta; praeterea ut suis restituam ac reddam.</i> (vv. 146-147) TH. <i>quidquid huius feci causa virginis feci;</i> (vv. 201-202) PA. <i>Papa! Facie honesta!</i> [...] <i>Haec superat ipsam Thaidem.</i> (vv. 229-231) PA. hoc munere (v. 269) GN. <i>sed quid videtur hoc tibi maucupium?</i> (vv. 273-274)	Tais: Aleshores un mercader va fer donar a la meua mare una nena robada d'aquí, de l'Àtica. [...] El mercader afegia haver sentit dels pirates als quals l'havia comprada, que havia estat robada a Sùnio. La mare, així que la va rebre, es posà a ensenyar-la de tot amorosament i a educar-la, com si fos filla d'ella. Molts es pensaven que era germana meua. [...] No fa gaire que la meua mare va morir allí baix; i el germà d'ella, que és força ganyó, en veure que la noia era bonica i que sabia tocar la lira, va pensar que en trauria un bon preu i tot seguit la va posar en venda i se la va vendre. Per sort hi havia allí aquest amic meu, i la va comprar per donar-me-la, ben innocentment, sense saber res de tot això. Tais: Primer per la germandat que s'ha suposat entre nosaltres dues; després per restituir-la i donar-la als seus. Tais: tot ho he fet per amor de la noia. Parmenó: Diantre! Bella fesomia! [...] Si està millor que la mateixa Tais! Parmenó: aqueix present. Gnató: Però, què et sembla aquesta esclava?
CH. O faciem pulchram! <i>deleo omnis debinc ex animo mulieres: taedet cotidianarum barum formarum. [...]</i> <i>Ano. [...]</i> <i>Haud similis virgost virginum nostrarum, quas matres studium demissis umeris esse, vincto pectore, ut gracilae sient, siquaeist habitior paullo pugilem esse aiunt, deducunt cibum etsi bonast natura, reddunt curatura iunceas. [...]</i> <i>Nova figura oris. [...]</i> Color verus, corpus solidum et suci plenum. [...] <i>Anni? Sedecim.</i> PA. Flos ipse. CH. <i>Ipsam banc tu mihi vel vi vel dam vel precario fac tradas: mea nil refert dum potiar modo. [...]</i> CH. <i>obsecro herde, Parmeno, fac ut potiar.</i> (vv. 296-362) CH. <i>An id flagitiumst si in domum meretriciam deducar et illis crucibus, quae nos nostramque adulescentiam habent despiciatam et quae nos semper omnibus cruciant modis, nunc referam gratiam atque eas itidem fallam, ut ab is fallimur?</i> (vv. 382-385)	Quèrea: Quina cara més bonica! D'aquí endavant esborro totes les dones del meu cor; estic cansat de les bellesses banals. [...] Estic enamorat! [...] No es tracta d'una noia com aqueixes noies nostres, que les mares s'enginyen a fer estretes d'espatlles i encongides de pit, perquè estiguin primes. Si n'hi ha alguna de complexió un xic més forta que les altres, ja diuen que és un atleta i li escatimen el menjar. Encara que sigui de bon natural, la fan tornar com una canya. [...] Té una cara, com no n'hi ha. [...] Color natural, revingudeta, plena d'ufana. [...] Quants anys? Setze. Parmenó: La flor, pròpiament. Quèrea: Aqueixa flor tu me l'has de fer heure, per força o d'amagat o a còpia de prec. Tant se me'n dona com, mentre sigui meua. [...] Et prego, per Hèrcules, Parmenó, que me la facis posseir. Quèrea: Dignes, doncs, és una infàmia si em deixo dur a casa d'una meretriu i allí torno el canvi a les que ens menyspreen a nosaltres i la nostra joventut, i ens fan parterir de totes maneres, i les enganyo com elles ens enganyen a nosaltres?
CH. hoc gaudium [...] <i>laetus sim</i> [...] CH. <i>rogas? viderem audirem essem una quacum cupiebam, Antiploo. [...]</i> [<i>Thais</i>] <i>edicit ne vir quicquam ad eam adeat et mihi ne abscedam imperat; in interiore parti ut maneam solus cum sola. [...]</i> <i>Dum adparatur, virgo in conclavi sed suspectans tabulam quandam pictam: ibi inerat pictura baes, Iovem quo pacto Danaae misisse aiunt quondam in gremium imbreum aureum. Ego met quoque id spectare coepi, et quia consimilem luserat iam olim ille ludum, impendio magis animus gaudebat mihi, deum sese in hominem convertisse atque in alienas tegulas venisse clanculum per inpluvium fulcum facium mulieri. [...]</i> <i>Ego bomuncio hoc non facerem? Ego illud vero ita feci, ac lubens!</i> [...] <i>Interea somnus virginem opprimit. Ego limis spectro sic per flabellum clanculum; simul alia circumpecto, satin explorata sint. video esse. Pessulum ostio obdo. [...]</i> <i>An ego occasionem mi ostentam, tantam, tam brevem, tam optatam, tam insperatam amitterem?</i> (vv. 552-605)	Quèrea: Aquest goig [...] la meua felicitat [...] I ho preguntes? Veure, sentir, estar plegats amb la que estimo, Antifó. [...] [Tais] prescriu que cap home no s'acosti a la noia, i m'ordena que no m'aparti i que m'hi estigui a soles, en una habitació interior. [...] Mentre el preparen, la noia seu al conclave i lleva els ulls a una certa taula pintada: en ella hi havia representat Júpiter com enviava una pluja d'or, segons conten d'altres temps, damunt la falda de Dànac. Jo mateix em poso a contemplar la pintura i, veient que Júpiter havia ja jugat en altre temps una passada semblant, tant més s'exemplava d'alegria el meu cor: que tot un déu s'hagués convertit en home i, venint secretament per la teulada, s'hagués escorregut pel pati a casa d'altri per enganyar una dona. [...] I jo, un trist mortal, no ho havia de fer? Ben bé que ho he fet, i de bona gana. [...] Entrentant, el son s'apodera de la noia. Jo miro de reüll, furtivament, entre les barnilles del ventall, així; a la vegada dono una mirada a l'entorn per si està tot segur. Veig que sí. Poso el forrellat a la porta! [...] És que havia de deixar perdre una ocasió tal, que se'm presentava, tan breu, tan a gust, tan inesperada?
DOR: " <i>heus</i> " inquit " <i>puere, Pamphilam accerre ut delectet hic nos.</i> " (vv. 624-625)	Dòrias: Diu: "Ep, noi, ves a buscar Pàmfila, que vingui a divertir-nos."
PY. <i>Vbi ego illum sclerosum misera atque inpium inveniam? aut ubi quaeram? Hocin tam audaxfacinus facere esse ausum!</i> [...] <i>Quin etiam insuper scelus, postquam ludificatust virginem, vestem omnem miserae discidit, tum ipsam capillo conscidit.</i> [...] <i>Rogas me? Eunuchum quem dedisti nobis quas turbas dedit! Virginem quam eras dono dederat miles, vitiavit.</i> (vv. 643-654) PH. Temulenta's [...] Insanis: <i>qui istuc facere eunuchus potuit?</i> (vv. 655-657) PY. <i>Virgo ipsa lacrumat neque, quom rogites, quid sit audet dicere.</i> (v. 659) DO. Tam infandum facinus, <i>mea tu, ne audisti quidem.</i> (v. 664)	Pítias: On el trobaré, desventurada, aquest malvat, aquest sacrleg? On el buscaré? Que hagi gosat a cometre tan atrevida malvestat? [...] Damunt d'això, el criminal, després d'abusar de la noia, li ha esquinçat tots els vestits, desventurada, i li ha arrencat els cabells. [...] Vols saber-ho? L'eunuc que ens has donat, el desori que ha dut! Ha deshonrat la noia que el militar havia regalat a la mestressa. Fèdria: Estàs borratxa. [...] Està boja? Com ha pogut fer això un eunuc? Pítias: La noia es desfà en llàgrimes i, quan li ho preguntes, no gosa dir què té. Dòrias: Mai no havia sentit a contar, estimada meua, una malifeta tan infame.
TH. <i>Hanc tibi dono do neque repeto pro illa quicquam abs te preti. [...]</i> <i>Hoc modo dic, sororem illam tuam esse et te parvam virginem amisteis, nunc cognosse. signa ostende.</i> (v. 749-767) THR. <i>Virginem eripiam.</i> [...] Male mulcabo ipsam. (vv. 773-774) THR. <i>Quid tu tibi vis? Ego non tangam meam?</i> (v. 798) CHR. <i>liberam</i> [...] <i>civem Atticam</i> [...] <i>meam sororem.</i> (vv. 805-806) CH. <i>Unum hoc scito, contumeliae me non fecisse causa, sed amoris.</i> (vv. 877-878) CH. <i>Emoriar si non banc uxorem duxero.</i> (v. 888) PA. fidicinam <i>amat hic Chaerea.</i> (v. 985)	Tais: Jo et faig present de la noia i no et reclamo preu de cap mena per ella. [...] Digués només que la noia és germana teua, que la vas perdre de petita i que ara la reconeixes. I ensenya les proves. Trasó: M'emportaré la noia. [...] I Tais mateixa l'apallissaré. Trasó: Què vols tu? Que jo no toqui una dona que és meua? Cremes: És lliure [...] ciutadana d'Atenes [...] germana meua. Quèrea: I només vull que sàpigues que no he fet això per befa, sinó per amor. Quèrea: Si no em puc casar amb ella, em moriré. Parmenó: Quèrea està enamorat d'una tocadora de lira d'aquí.
PH. <i>nonne ubi mi dixisti cupere te ex Aethiopia ancillulam, relictis rebus omnibus quaevisi?</i> (vv. 165-167) PH. <i>Fac, ita ut iussi, deducantur isti.</i> (v. 207) THR. <i>hic sunt tres minae.</i> (v. 471)	Fèdria: Quan em vas dir que desitjaves una criadeta d'Etíopia, no ho vaig deixar tot per buscar-te-la? Fèdria: Fes-los dur [l'esclaveta i l'eunuc], que et'manar. Trasó: Això val tres mines.
-	-
-	-